

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ**

Студента 2 курсу, 6м групи, спеціальності
072

«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Публічні фінанси»

Чуйко Марія
Володимирівна

Науковий керівник д.е.н.,
професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів, д.е.н.,
професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2021

**Тема: «Видатки бюджету як інструмент забезпечення соціально –
економічного розвитку країни» ЗМІСТ**

ВСТУП.....	1
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО	5
РОЗВИТКУ КРАЇНИ.....	5
1.1. Сутність видатків бюджету як інструмент забезпечення соціально- економічного розвитку країни.....	5
1.2. Формування видатків бюджету як складова економічного розвитку	8
1.3. Видатки бюджету в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою.....	12
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ	15
2.1. Інституційні засади розвитку системи планування видатків бюджету	15
2.2. Аналіз та оцінка ефективності планування та використання видатків бюджету.....	21
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ	37
ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ	37
3.1. Напрями підвищення ефективності бюджетних програм та планування видатків бюджету.....	37
3.2. Середньострокове планування видатків бюджету.....	46
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Бюджетне регулювання у сфері видатків є важливою складовою всієї фінансової політики держави, яка впливає на макроекономічну стабільність, економічне зростання, його темпи та якість, а також на соціальні процеси, що відбуваються на рівні адміністративно-територіальних одиниць та держави загалом.

На сьогоднішньому етапі розвитку України актуальним є питання використання видатків бюджету як одного із ключових інструментів забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Адже виконання державою своїх функцій залежить від рівня фінансування та ефективності використання фінансових ресурсів держави. Обмеженість державних ресурсів потребує їх раціонального використання. Проте потреби суспільства мають задовольнятися у повному обсязі та відповідати потребам населення.

Від якості системи формування видаткової частини бюджету залежить збалансованість державних фінансів. Саме за допомогою видатків держава впливає на обсяг фондів споживання та нагромадження, рівень розвитку соціальних стандартів, структуру галузей економіки та відповідно на виробництво.

Вагоме значення для забезпечення дієвості всього бюджетного регулювання має функціональна структура видатків бюджету, адже вона відіграє вирішальну роль у розподілі бюджетних коштів між секторами економіки для досягнення суспільного розвитку. Аналіз структури видаткової частини бюджету у розрізі частки видатків на виконання кожної функції держави в їх загальному обсязі та у ВВП дає змогу відзначити пріоритетні завдання держави на кожному етапі її соціально-економічного розвитку та визначити, чи є взаємозв'язок між ключовими функціями держави та пріоритетами бюджетної політики.

Варто зазначити, що економіка будь-якої країни зазнає значних втрат від нераціонального розподілу бюджетних коштів. Саме тому постає питання встановлення взаємозв'язку між витратами бюджету та отриманими

результатами. Для забезпечення соціально-економічного розвитку країни важливим є вивчення, розвиток та вдосконалення програмно-цільового методу. Адже система формування видатків бюджету повинна базуватися на конкретно визначених результатах, які дають можливість оцінити ефективність використання фінансових ресурсів держави.

Значна увага сучасних дослідників спрямована на вивчення факторів, які формують політику у сфері видатків бюджету в контексті їх впливу на соціально-економічні процеси. Питання формування бюджету досліджуються у працях вітчизняних вчених: І. Чугунова, Т. Канєвої, А. Мазаракі, В. Макогон, М. Пасічного, І. Луніної, О. Самошкіної та інші. Серед зарубіжних науковців можна виділити: Дж. Б'юкенена, В. Нордхауса, П. Самуельсона, А. Вагнера, Дж. Делона тощо. Досить вагома частина праць вищенаведених вчених зорієнтована на виявлення загальних тенденцій функціонування системи бюджетних видатків. Проте питання оптимізації напрямів використання обмежених ресурсів держави на сучасному етапі розвитку України залишається невичерпаним, потребує подальшого вивчення, виявлення нових підходів та шляхів вирішення.

Виходячи із вище зазначеного актуальним є питання дослідження використання видатків бюджету як інструменту соціально-економічного розвитку країни. Адже забезпечення результативності бюджетних видатків є основою ефективного виконання функцій держави та необхідною умовою розвитку економіки. Отже, важливість та значимість для суспільства проблеми визначили вибір теми дипломної роботи, зумовили її актуальність.

Мета дипломної роботи. Розкрити сутності формування видатків бюджету як інструменту забезпечення соціально-економічного розвитку країни та обґрунтування пріоритетних напрямів підвищення ефективності планування та використання бюджетних видатків

Основні завдання. Розкрити теоретико-методологічні засади формування видаткової частини бюджету, зокрема сутності видатків бюджету як інструменту соціально-економічного розвитку країни, механізмів їх формування та

використання у різних економіках країн світу, дослідити процес становлення системи планування видатків, провести аналіз та оцінку ефективності їх планування та використання, розвинути підходи до визначення напрямів підвищення результативності формування та ефективності використання видатків бюджету, зокрема використовуючи програмно-цільовий метод середньострокового планування задля забезпечення соціально-економічного розвитку держави.

Об'єкт дослідження. Видатки бюджету як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Предмет дослідження. Теоретичні засади та механізми формування видатків бюджету як інструменту забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Методи дослідження. Методи порівняльного та статистичного аналізу, узагальнення та систематизації використовувалися при дослідженні формування та використання видатків бюджету; для визначення напрямів підвищення ефективності бюджетних програм та планування видатків застосовувався метод прогнозування та економіко-математичного моделювання, застосовувалися методи абстрактно-логічного аналізу та експертної оцінки для середньострокового планування видатків бюджету.

Інформаційну базу роботи складають закони України, нормативноправові акти та положення щодо видаткової частини бюджету та бюджетної політики зокрема, матеріали річних звітів з офіційних електронних ресурсів Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, наукові праці провідних фахівців та вчених, матеріали науково-дослідних установ і міжнародних організацій.

Наукова новизна дослідження. У роботі розкрито взаємозв'язки між видатками бюджету та соціально-економічним розвитком країни, проаналізовано та визначено результативність бюджетних програм та проведено оцінку

ефективності планування видаткової частини бюджету, зокрема за допомогою середньострокового планування та використання програмно-цільового методу, розроблено теоретико-методологічні та практичні рекомендації щодо шляхів підвищення якості планування видатків, напрямів їх використання, оптимізації структури видаткової частини шляхом пріоритезації витрат та результативності використання обмежених ресурсів держави.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали проведеного дослідження стануть у нагоді для подальшого вивчення особливостей такого інструменту як видатки бюджету для забезпечення соціально-економічного розвитку країни, розроблення дієвих методів підвищення ефективності бюджетної політики щодо планування та використання бюджетних коштів, пов'язаної з нагальною потребою постійного розвитку бюджетного механізму та подальшого якісного впровадження програмно-цільового методу бюджетування. Результати дослідження можуть бути використанні Міністерством фінансів України, розпорядниками бюджетних коштів та іншими суб'єктами, які приймають участь у розробленні бюджету та пропозицій до бюджету, у процесі планування видаткової частини бюджету для обґрунтування доцільності обсягів та напрямів спрямування фінансових ресурсів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

1.1. Сутність видатків бюджету як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Видатки бюджету є складовою загальнодержавних видатків та слугують ефективним інструментом державного регулювання соціально-економічних процесів у країні. Вони мають вагомий вплив на розвиток як окремих галузей, так і економіки в цілому та на рівень розвитку соціальної сфери. Видатки бюджету як складова державних видатків активно використовуються для потреб державного впливу на динаміку соціально економічних процесів у країні. Зокрема, за допомогою бюджетних видатків реалізуються програми економічного, соціального, культурного розвитку будь-якої країни, впливаючи на рівень життя населення, доходи громадян та на загальну економічну політику держави. Видатки бюджету – це економічні відносини, на основі яких здійснюється процес використання грошових ресурсів централізованого фонду для виконання державою своїх функцій.

Відповідно до Бюджетного кодексу України видатки бюджету – це кошти, які спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум [3]. Бюджетний кодекс України розділив поняття «витрати бюджету» та «видатки бюджету». Так, від терміном витрати бюджету слід розуміти видатки бюджету та кошти на погашення основної суми боргу. Як економічна категорія видатки об'єднують витрати, які покриваються з централізованих та децентралізованих державних фондів.

Видатки бюджету містять в собі певний економічний зміст, який зумовлений суспільним способом виробництва, природою та функціями держави. Саме тому основним призначенням бюджетних видатків є задоволення найважливіших та пріоритетних на даному етапі розвитку держави потреб суспільства. Економічна

сутність ефективності бюджетних видатків як інструменту системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку полягає у сукупності досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень суспільного середовища. За допомогою видатків бюджету держава може змінювати структуру виробництва, впливати на результати господарювання економічних суб'єктів, здійснювати соціальні перетворення, тим самим забезпечуючи вплив на розвиток економіки та соціальної сфери [43, ст. 220]. Ступінь впливу видатків бюджету визначається пропорціями розподілу ресурсів держави серед напрямів суспільного розвитку, зокрема обсягом ВВП, що перерозподіляється через бюджет, так безпосередньо структурою видатків. Загалом видатки бюджету являють собою прямі цільові витрати держави для забезпечення виконання нею своїх функцій та відображають економічні відносини, пов'язані з розподілом і перерозподілом ВВП.

Значна кількість певних видів бюджетних видатків обумовлена низкою факторів: функціями держави, рівнем соціально-економічного розвитку країни, адміністративно-територіальним устроєм, формами надання бюджетних коштів, розгалуженістю зв'язків державного бюджету з національною економікою тощо. Поєднання цих факторів породжує систему видатків державного бюджету України. Відтак існує 4 групи класифікації видатків: економічна, відомча, функціональна та програмна (рис. 1.1). Залежно від економічного змісту видатки бюджету поділяються на поточні та видатки розвитку. До поточних видатків бюджетів належать видатки, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, бюджетних установ та організацій, надання державою міжбюджетних на поточне функціонування. Видатки розвитку (капітальні видатки) - це видатки, що забезпечують інноваційну й інвестиційну діяльність, вони пов'язані з розширеним відтворенням. Функціональна класифікація здійснюється відповідно до основних функцій держави, які викладені у вигляді розділів видатків, з низкою підрозділів. Відомча класифікація містить

перелік головних розпорядників бюджетних коштів, що дає можливість здійснювати повний економічний аналіз і контроль за витрачанням бюджетних коштів. Програмна класифікація використовується при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом і щорічно визначається у законі про Державний бюджет України.

Рис. 1.1. Структура класифікації видатків бюджету в Україні

Джерело: розроблено автором на основі джерела [3]

Соціально-економічний розвиток країни змінив як систему, так і структуру та класифікацію видатків. Тому видатки бюджету поділяються на певні види, які можуть характеризуватися якісно, що характеризує їхнє суспільне призначення та кількісно, який відображає їх загальний обсяг. На сучасному етапі розвитку України ці види часто знаходяться у протиріччі. Зазвичай потреби держави у бюджетних коштах за якісною ознакою не відповідають реальному обсягу видатків за кількісною ознакою, перевищуючи її. Це призводить до ряду негативних наслідків: недофінансування видатків, зростання боргу, дефіциту бюджету тощо. Бюджетні видатки у повному та всебічному обсязі характеризуються тим, яку вони відіграють роль і яке місце посідають у процесах суспільного відтворення та яке їх економічне та соціальне призначення. Тобто основною метою бюджетних видатків є забезпечення виконання державою своїх функцій.

Отже, видатки бюджету – це економічні відносини з приводу розподілу частини ВВП, що концентрується в бюджетах різного рівня, на основі яких

здійснюється процес використання грошових ресурсів централізованого фонду для фінансування покладених на державу функцій: соціальних, політичних та економічних, які реалізуються через діяльність центральної та місцевих органів влади.

1.2. Формування видатків бюджету як складова економічного розвитку

Формування видатків бюджету як науково-обґрунтованого процесу визначення напрямів використання бюджетних ресурсів займає вагомe місце в управлінні фінансовою системою в цілому, дозволяє вирішувати питання динамічного соціально-економічного розвитку країни, досягати відповідних пропорцій в перерозподілі валового внутрішнього продукту, проводити збалансовану фінансово-бюджетну політику [17, ст. 77].

За допомогою своїх функцій держава відображає стан розвитку країни в цілому та соціально-економічні пріоритети і завдання, яких вона має досягти використовуючи відповідні інструменти і механізми впливу на економіку, в тому числі видатки бюджету. Під час формування бюджетних видатків враховуються найважливіші на даному етапі потреби суспільства у розвитку економіки і соціальної сфери, державного управління, оборони, забезпечення громадського порядку, безпеки держави тощо. Економічна сутність формування видатків бюджету полягає в необхідності вирішення складних завдань, які виникають в економічній життєдіяльності країни. За допомогою видатків бюджету, держава виконує свої функції та регулює економічні та соціальні процеси [34, ст. 47].

Дуже важливо у процесі формування структури, обсягу та складу видатків бюджету дотримуватися принципу науково-обґрунтованої прогнозованості, що дозволить забезпечити сталу та позитивну динаміку економічного та соціального розвитку. Саме тому формування видатків бюджету починається із планування, за основу береться очікуване виконання бюджету виходячи з даних за попередній період. Окрім цього, видатки плануються відповідно до бюджетної класифікації,

що являє собою групування видатків по видах та галузях витрат, що є запорукою оптимального складання державного бюджету. Видатки державного бюджету відображаються у щорічному законі України про Державний бюджет.

Одним з основних завдань видатків бюджету є реформування галузей економіки з метою їх модернізації, що в свою чергу підвищить якість надання послуг населенню в тому числі і соціальних. У процесі формування видатків бюджету як складової економічного розвитку їх доцільно перерозподіляти між пріоритетними секторами економіки, що в результаті забезпечить фінансове оздоровлення підприємств реального сектору та створить сприятливі макроекономічні умови для зростання економіки і надходжень до бюджетів.

Важливим моментом під час реалізації бюджетної політики держави у сфері видаткової частини є те, що бюджетні видатки повинні формуватися відповідно до затверджених у бюджеті макропоказників, а кошти мати цільовий характер і спрямовуватися за призначенням на стратегічні напрямки розвитку держав, враховуючи реальну необхідність в ресурсах і додержання пропорцій розподілу. Саме тому формування видатків здійснюється відповідно до законодавства. Також задля ефективності фінансування з державного бюджету та раціонального розподілу коштів проводиться нормування видатків.

Варто зазначити, що інституційні засади формування видатків у загальній системі державного регулювання економічного розвитку держави передбачають деякі обмеження відповідно до етапу соціально-економічного розвитку, зокрема щодо структури та обсягу видаткової частини, співвідношення поточних видатків та видатків розвитку, обсягу дефіциту та структури джерел його фінансування, рівня інвестиційної складової державного бюджету на поточний рік тощо. Положення адаптивної бюджетної архітекtonіки передбачають розгляд бюджетного регулювання у сфері видатків як динамічної системи, що забезпечує оптимальні співвідношення між її складовими та постійно удосконалюється і адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку країни, враховуючи економічну циклічність. Ефективність системи бюджетного

регулювання у сфері видатків залежить від розвитку теоретичних положень та методологічних основ формування видаткової частини бюджету, враховуючи пріоритетність суспільного розвитку, економічну циклічність [1, с. 41].

На формування видатків бюджету як складової економічного розвитку країни впливає формування доходів та дефіцит бюджету. Бюджетна політика у сфері видатків відображає пріоритетні напрями використання коштів з метою економічного зростання та розвитку країни, забезпечення макроекономічної стабільності.

Одним із пріоритетних завдань в процесі формування видатків бюджету є вибір їх оптимального обсягу. Адже за умови оптимальної структури видатків та достатнього рівня їх обсягу вони відграють активну роль у досягненні завдань суспільного розвитку. Обсяг та структура видаткової частини бюджету визначається особливостями соціально-економічної моделі, що реалізується на даному етапі розвитку країни, виходячи з цілей, що наразі стоять перед державою та особливостей внутрішнього середовища. На формування видаткової частини бюджету впливають суспільні зміни, інституційна спроможність економіки країни, трансфертна та бюджетна політика, соціальні проблеми, ставлення країни до перерозподілу доходів тощо.

Аби досягнути максимальної ефективності видатків бюджету як складової економічного розвитку, варто забезпечити проведення послідовної бюджетної політики та мати сформоване законодавче підґрунтя. Останні роки система бюджетного регулювання у сфері видаткової частини державного бюджету України була направлена на забезпечення моніторингу та контролю за цільовим використанням коштів держави, удосконалення системи формування видатків відповідно до пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку та на фінансову стабілізацію.

Удосконалення процесу формування видатків бюджету як одного із інструментів економічного розвитку створює сприятливе середовище для повного та своєчасного виконання завдань суспільного розвитку. Перспективне бюджетне

планування видатків на плановий і два наступні періоди на рівні головних розпорядників бюджетних коштів із врахуванням стратегічних планів їх діяльності слугує є вагомим інструментом бюджетного регулювання, що дозволяє обґрунтувати напрями та обсяги використання бюджетних коштів та узгодити бюджетну політику не лише у сфері видатків, а і доходів та дефіциту бюджету. Адже середньострокове бюджетне планування в рамках макроекономічної стратегії вимагає від головних розпорядників розробку програм галузевого розвитку. Для підвищення результативності та ефективності використання фінансових ресурсів держави, найбільш оптимального і ефективного їх розподілу доцільним є подальше удосконалення планування та виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу.

Програмно-цільовий метод планування видатків є інструментом середньострокового бюджетного планування, за допомогою якого забезпечується формування структури видатків на перспективу за пріоритетами, що відповідають стратегічним цілям держави з метою реалізації завдань соціального та економічного розвитку країни [49, ст. 18]. Формування видаткової частини бюджету використовуючи програмно-цільовий метод забезпечує раціональне використання бюджетних коштів, адже дозволяє визначити бюджетні показники на основі планування важливих для суспільства на даному етапі розвитку досягнень на рівні держави, адміністративно-територіальних одиниць, відповідних галузей економіки та соціальної сфери, а також забезпечує розробку заходів щодо їх досягнення у визначені терміни.

Отже, видатки бюджету мають значний вплив на розвиток економіки. Саме тому особливе значення має питання ефективного та результативного використання бюджетних коштів під час формування видаткової частини бюджету, їх раціонального розподілу між напрямками суспільного розвитку та забезпечення відповідності обсягу і структури видатків бюджету визначеним пріоритетам соціально-економічного розвитку країни. При формуванні видаткової частини бюджету необхідно використовувати дієві бюджетні механізми, враховувати

необхідність забезпечення достатнього рівня інституційних перетворень економіки, удосконалювати системи контролю та моніторингу бюджетних програм, а також інтегрувати середньострокове бюджетне планування.

1.3. Видатки бюджету в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

Видаткова частина бюджету, її структура та обсяг в кожній державі має свої особливості, що впливають з економічного потенціалу країни, ролі та значення держави в управлінні економікою та рівнем і масштабністю суспільних завдань, що покладаються на державу на даному етапі соціально-економічного розвитку. Країни з розвинутою та трансформаційною економікою мають значно більші можливості для нарощування видатків бюджету, ніж ті країни, де економіка розвивається повільно, не так динамічно, або знаходиться у складному становищі.

Аналіз структури видаткової частини бюджету країн з розвинутою та трансформаційною економікою показав, що значна частка видатків спрямовується на соціальні потреби та захист населення. Соціалізація економіки є ознакою європейськості та гарантією гідних умов життя кожного громадянина. У таких держав питання соціальних стандартів є одним із інструментів реалізації вдалої соціально-економічної політики та економічного зростання, адже забезпечує гармонійне співіснування людини в економічній системі. Відтак у структурі видатків США та Великобританії частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в середньому становить 34%, у Німеччині майже 50%, а в Україні 17% [6]. Варто зазначити, що країни з розвинутою та трансформаційною економікою через відповідні бюджетні програми реалізують соціальні проекти в освіті, в охороні здоров'я, соціальному забезпеченні. Наприклад, в США є більше 100 таких програм, у Великобританії декілька десятків.

Серед пріоритетних напрямів спрямування бюджетних видатків країн з розвинутою та трансформаційною економікою виділяють також видатки на розвиток економіки, адже це забезпечить збільшення податкової бази, що в свою

чергу призведе до зростання фінансового потенціалу. Окрім цього значне місце посідають видатки на інвестиційні проекти. Варто зазначити, що саме людина є головним суб'єктом будь-яких економічних відносин, тому держава має інвестувати свої ресурси на розвиток людського потенціалу. У країнах з розвинутою та трансформаційною економікою держава виділяє значну частку витрат на відтворення людського капіталу та фінансування програм інноваційного розвитку. Такі заходи збільшують кількість висококваліфікованих кадрів і якість людського капіталу, що значно підвищує можливості країни у забезпеченні економічного зростання. Відтак, наприклад, у Португалії, Іспанії, Нідерландах бюджетні видатки у вигляді субсидій йдуть підприємцям на заохочення створення нових робочих місць, що забезпечує стимулювання зайнятості в країні. У регіонах з великим рівнем безробіття за допомогою видатків перепрофілюються підприємства.

Також в сучасних умовах країни з розвинутою та трансформаційною економікою дбають про безпеку. Так, у деяких країнах провідними статтями є також видатки на національну оборону (в США: 18-20% сукупних видатків, у країнах Західної Європи: 10-13%) [42, с. 128]. Так, у 2020 році оборонний бюджет США становив 738 млрд. дол [28]. А військовий бюджет Литви в 2021 році перевищить 2% ВВП, а сума самих видатків становить 1,17 млрд. євро [27].

Отже, Миргородська Л.О. виділяє п'ять груп видатків державного бюджету країн з розвинутою ринковою економікою, куди входять: військові потреби, втручання в економіку; соціальні цілі; утримання державного апарату управління; надання субсидій і кредитів країнам, що розвиваються [33, с. 26].

Пріоритетним завданням у проведенні видаткової політики країнами з ринковою та трансформаційною економікою є забезпечення ефективності використання бюджетних коштів. Так, в Канаді проведення бюджетної політики у сфері видатків орієнтоване на результат із застосуванням моделі з високим ступенем економічної ефективності. Постійно здійснюється оцінка результативності виконання програм, ефективності використання коштів,

переглядаються та координуються стратегічні цілі соціально-економічного розвитку країни [26, с. 27]. Цей досвід є актуальним та досить корисним для України зважаючи на те, що канадська модель використання бюджетних ресурсів є однією із найвищих у світі ступенем економічної ефективності. У Канаді використовується особлива концепція планування видаткової частини бюджету та управління видатками, яка передбачає співвідношення «ціна – якість», а принцип результативності видатків став домінуючим. Це дає змогу включати до фінансування лише ті заходи, які мають пріоритетне значення для країни.

Аналізуючи досвід формування видаткової частини бюджету в країнах із розвинутою та трансформаційною економіками зазначимо, що основною тенденцією у реформуванні системи планування бюджетних видатків стало впровадження програмно-цільового методу планування видатків бюджету. Вперше на рівні державний цей метод почали використовувати в США з метою розробки кошторису міністерства оборони. Практика свідчить про суттєві переваги даного методу над іншими. Світовий досвід демонструє, що застосування програмно-цільового методу дозволяє оцінити ефективність використання бюджетних коштів та співставити це з їх соціальною та економічною ефективністю. Під час використання даного методу особливу роль відіграє відомча класифікація видатків, адже забезпечує упорядкування бюджетних програм споріднених між собою по напрямкам та цілям в межах одного головного розпорядника.

Варто зазначити, що високо розвинуті країни досягли свого успіху в тому числі і за рахунок фінансової підтримки держави, зокрема спрямування значної частини видатків на сектори національної економіки. Для прикладу, у Південній Кореї, Японії, Німеччині в середньому 50-70% бюджетних видатків виділялось на розвиток науки. Адже наукові розробки дають можливості для структурної перебудови економіки загалом, а також для збільшення ефективності використання наявних ресурсів держави (природні, матеріальні, фінансові), підвищення трудового потенціалу та продуктивності праці.

Отже, після аналіз видаткової частини бюджетів країн з розвинутою та трансформаційною економікою можна прийти до висновку, що всі видатки бюджету спрямовуються на пріоритетні цілі держави на даному етапі її соціально-економічного розвитку. Розвинені країни та країни з трансформаційною економікою знаходяться в апогеї економічного розвитку, а тому мають значний фінансовий ресурс, який застосовують як інструмент макроекономічного розвитку країни, впливаючи на структуру суспільного виробництва, рівень безробіття, інфляції та цін, а також з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

2.1. Інституційні засади розвитку системи планування видатків бюджету

Держава відіграє центральну та безпосередню роль у соціально-економічному розвитку країни шляхом реалізації своїх функцій, які засновані на ключовому завданні – забезпеченні фінансової та соціальної стабільності. Система планування видатків бюджету має базуватися на сукупності засобів, методів та механізмів формування та виконання цілей бюджетної політики, завдання якої обумовлюють взаємовідносини всіх учасників бюджетного процесу. Політика у бюджетній сфері визначає напрями використання бюджетних коштів, забезпечує якісне управління обмеженими фінансовими ресурсами держави та загалом регулює суспільний розвиток шляхом розподілу та перерозподілу коштів бюджету. Отже, для кожної країни, особливо в умовах економічних перетворень, важливим є розвиток теоретико-методологічних засад фінансової політики, зокрема бюджетної, що включає в себе інституційні засади становлення та розвитку планування видатків бюджету.

Останні роки державний бюджет України націлений на зростання рівня суспільного добробуту та економічний розвиток, що включає в себе забезпечення гідного соціального захисту громадян та стійке економічне зростання. На такому етапі розвитку важливим є посилення стимулюючої функції бюджетної системи шляхом інституційних змін системи бюджетного планування видатків, впровадження відповідних бюджетних механізмів, які зорієнтовані на досягнення конкретного результату, раціонального використання бюджетних асигнувань, спрямованих на максимальну реалізацію державних програм.

Важливою передумовою для повного, своєчасного та ефективного фінансового забезпечення пріоритетних завдань суспільного розвитку є підвищення якості системи планування видатків. Упорядковані Бюджетним Кодексом України низка положень та визначень дозволили посилити прозорість бюджетної системи, створити відповідні умови для учасників бюджетного процесу, підвищити ефективність використання бюджетних коштів та результативність виконання бюджетних програм, визначити дієву систему державного фінансового контролю [17, ст. 77].

Бюджетне планування є складовою бюджетної політики і являє собою сукупність механізмів, що забезпечують та регулюють фінансові взаємозв'язки стосовно формування та використання коштів держави. Основне завдання бюджетного регулювання – забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку всієї країни та її адміністративно-територіальних одиниць, підтримуючи стійкість бюджетної системи. З цього випливає важливість виваженого підходу держави до планування видаткової частини бюджету, як до однієї з передумов забезпечення соціально-економічного розвитку.

Бюджетне планування з точки зору інституційного підходу являє собою динамічну систему, що адаптується та модернізується до основних завдань соціально-економічного розвитку. Економічна сутність бюджетної політики в

якості інструменту регулювання економічного розвитку полягає у використанні бюджетної архітекτονіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями між елементами бюджетної системи для впливу на динаміку економічного зростання [4, с. 132].

Розвиток інституційних засад системи формування видатків бюджету, визначення основних напрямів використання фінансових ресурсів держави пов'язані з трансформаційними процесами в економіці країни. В умовах економічних перетворень особливо гостро постає питання забезпечення суспільного розвитку та якісного виконання державою своїх функцій, що проковує розробку нових науково-обґрунтованих методів планування видаткової складової бюджету.

Також варто відмітити, що протягом останніх років вагомі зміни відбулися у системі державного фінансового контролю, а саме удосконалення та модернізація його принципів, методів, форм та розвитку відомчого контролю і аудиту. Інструментом державного регулювання економіки слугують саме механізми, на яких базується система планування видаткової частини бюджету.

Одним із таких механізмів державного регулювання у сфері видатків бюджету, що забезпечує обґрунтування пріоритетних напрямів та обсягів використання фінансових ресурсів держави є перспективне прогнозування. Отже, важливим моментом є прискорення процесу повноцінного переходу до перспективного планування видаткової частини бюджету, що передбачає проноз на плановий і два наступні бюджетні періоди. Запровадження середньострокового бюджетного планування для реалізації цілей національної політики за допомогою видатків бюджету в рамках макроекономічної та фінансової стратегії вимагає від головних розпорядників бюджетних коштів якісного рівня підготовки обґрунтованих програм галузевого розвитку [45, с. 94].

З вищезазначеного робимо висновок, що одним з ключових моментів забезпечення керованості та підвищення якості системи бюджетного планування

є середньострокове планування, яке базується на розрахунках обсягів фінансових ресурсів з урахуванням прогностичних макроекономічних показників економічного та соціального розвитку країни, зокрема обсягу ВВП, індексу споживчих цін, соціальних гарантій та рівня безробіття. Отже, визначення обсягів бюджетних ресурсів на основі встановлення довгострокових та середньострокових цілей і завдань бюджетної політики та критеріїв для оцінки їх виконання є важливою умовою підвищення якості процесу бюджетного планування.

Бюджетна стратегія як інструмент бюджетної політики має на меті забезпечити гідний рівень соціально-економічного розвитку країни з урахуванням збалансованості державних фінансових ресурсів. Вона створює оптимальні умови для структурної перебудови економіки шляхом активізації інвестиційного розвитку, а також сприяє розбудові соціальної сфери. На сучасному етапі економічного розвитку бюджетна стратегія націлена на модернізацію вітчизняної економічної системи задля забезпечення її конкурентоспроможності та ефективності.

В умовах інституційних перетворень економіки результативність та дієвість бюджетної стратегії є важливим інструментом впливу на ефективність макроекономічного регулювання, економічне зростання з врахуванням необхідності забезпечення динамічної збалансованості та стійкості системи управління державними фінансами [46, ст. 57]. Однак аналізуючи останні роки можна зробити висновок, що бюджетна стратегія не у повній мірі забезпечувала інноваційний розвиток економіки та дієві структурні перетворення. А отже актуальним залишається питання щодо визначення відповідних інституційних засад подальшого розвитку бюджетної стратегії із врахуванням основних напрямів суспільного розвитку країни за сучасних умов.

Протягом останніх років в Україні відбувається активний розвиток бюджетної політики та впроваджуються нові методи планування видаткової частини бюджету. Зокрема, на сучасному етапі реформування бюджетної

політики у системі планування та виконання бюджету відбуваються стрімкі інституційні перетворення [49]. Програмно-цільовий метод (ПЦМ) є дієвим інструментом, який забезпечує планування та виконання бюджету на середньострокову перспективу, орієнтований на досягнення конкретної мети відповідно до встановлених пріоритетів. На регіональному рівні розробка цільових програм, фінансування, моніторинг і звітність щодо їх виконання регламентуються такими законодавчими актами: Бюджетним кодексом України, Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-111, постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31.01.2007 р. № 106, наказом Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання» від 04.12.2006 р. № 367 та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх виконання.

Впровадження програмно-цільового методу в Україні розпочалось з 2002 року. Процес формування системи управління бюджетними коштами, що ґрунтується на визначенні пріоритетів бюджетної політики, звітування про рівень та якість виконання бюджету, формування бюджетних програм, визначення головних розпорядників, здійснення державного фінансового контролю відбувалося цілком послідовно та виважено, проте все-таки присутні деякі недоліки та проблемні моменти, зокрема недосагнення планових показників, недостатня якість планування на рівні головних розпорядників, відсутність належної бюджетної дисципліни та відповідальності учасників бюджетного процесу тощо. Разом з цим, зазначені вище недоліки з часом зазнавали коригувань із врахуванням власного напрацьованого та зарубіжного досвіду, економіко-соціального розвитку країни і потреб громадян. На сьогодні відбувається зменшення темпів розвитку ПЦМ, зокрема можемо відмітити: недостатня увага приділяється удосконаленню програмної класифікації видатків

бюджету, що не дозволяє головним розпорядникам бюджетних коштів при розробці паспортів програм повно враховувати всі функції, завдання та плани діяльності.

Отже, впровадження механізмів формування основних напрямів бюджетної політики у сфері видатків враховуючи пріоритети економічної і соціальної стратегії розвитку посилює інституційні засади бюджетного регулювання.

Варто зазначити, що важливою передумовою сталого суспільного розвитку будь-якої країни є забезпечення системи фінансування соціального захисту громадян. Це передбачає формування та використання бюджетних видатків на цілі соціального захисту, враховуючи тенденції соціально-економічного розвитку країни. З цією метою постає необхідність удосконалення системи соціального захисту населення, що має супроводжуватись подальшим розвитком інституційних та методологічних засад планування видатків системи соціального захисту, формуванням показників забезпечення соціальних послуг [18, с. 129].

Ще одним важливим напрямом становлення системи планування видатків є забезпечення умов для формування сприятливого макроекономічного середовища, що передбачає реалізацію заходів у податково-бюджетній сфері, модернізацію економіки, підвищення рівня конкурентоспроможності країни, формування бюджету з чітко визначеними орієнтирами та зростання стабільності державних фінансів. Проте задля запровадження ефективних та дієвих механізмів у системі інституційних засад планування видатків бюджету потрібно вирішити певні проблеми: широкий спектр задекларованих соціальних зобов'язань держави, нестабільність темпів соціально-економічного розвитку, дефіцит дохідної частини місцевих бюджетів та високий рівень їх дотаційності.

З метою формування стабільної та ефективної системи планування видатків доцільним є удосконалення інституційних засад результативності всієї бюджетної системи, зокрема системи формування доходів з урахуванням наявної

податкової політики, системи міжбюджетних відносин, управління боргом держави. Ці заходи сприятимуть підвищенню рівня збалансованості бюджету в динаміці як пріоритетного інструменту розвитку соціально-економічного середовища країни.

З вищезазначеного приходимо до висновку, що з метою формування та проведення ефективної і збалансованої бюджетної політики загалом є важливим забезпечення подальшого розвитку інституційних засад планування бюджетних видатків, зокрема розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу, посилення взаємоузгодженості річного і перспективного бюджетного планування, запровадження методів управління бюджетними коштами, що відповідають стану сучасного соціально-економічному середовища, модернізацію механізмів системи управління державним та місцевим боргом, посилення державного внутрішнього фінансового контролю та відповідальності учасників бюджетного процесу, зокрема головних розпорядників бюджетних коштів.

2.2. Аналіз та оцінка ефективності планування та використання видатків бюджету

З метою відновлення соціально-економічного зростання та спрямування України на шлях стійкого та стабільного розвитку необхідного стабілізувати державні фінанси. Зокрема здійснити фіскальну консолідацію, оптимізувавши видатки бюджету, що дозволить скоротити дефіцит бюджету, зменшити боргове навантаження, підвищити якість соціальної сфери та покращити загалом функціонування державного сектору.

Для країн із значним державним сектором (45-50%) саме ефективність функціонування державних інститутів визначає ефективність та продуктивність економіки загалом та стимулює її розвиток. Після масштабних реформ, що передбачали перегляд бюджетних програм,

структура видатків у таких країнах змінювалась, що спричинило зростання їх ефективності. Підхід до переоцінки обсягів фінансування певних функцій держави був комплексний, у деяких країнах цей процес став повторюваним і були введені фіскальні правила щодо видатків. Відтак міжнародний досвід засвідчує, що чим чіткіше визначено пріоритети державних видатків, тим вищою є їх результативність і, відповідно, кращою є динаміка економічного росту, якість і стійкість державних видатків.

За умови проведення структурних реформ державний сектор України може досягти кращих результатів за менших витрат. У 2015-2016 роках державні видатки вже скоротилися (в основному через інфляцію), але досі існують широкі категорії державних видатків, перегляд і оптимізація яких дозволить скоротити витрати та покращити результати. Загальний рівень державних видатків в Україні останніми роками був високим порівняно з іншими країнами світу, хоча й порівнянний за обсягами з деякими розвинутими країнами ЄС [31, ст. 4]. Проте, аналізуючи видатки бюджету за функціональною класифікацією, робимо висновок, що деякі напрямки державних витрат не є достатньо профінансованими в порівнянні з іншими країнами, а на інші навпаки спрямовується значно більша частка фінансових ресурсів країни (табл. 2.1). У додатку А представлена таблиця з плановим та фактичним обсягом видатків за останні 5 років.

	2016	2017	2018	2019	2020
Загальнодержавні функції, %	16,07	15,73	15,32	14,80	12,84
Оборона, %	7,10	7,04	7,76	7,77	7,55
Громад. порядок, безпека та судова влада, %	8,63	8,37	9,44	10,47	10,00
Економічна діяльність, %	7,92	9,74	11,26	11,24	16,48
Охорона навкол. природ. середовища, %	0,74	0,69	0,66	0,71	0,56

Житловокомунальне господарство, %	2,09	2,57	2,42	2,51	2,02
Охорона здоров'я, %	9,03	9,69	9,26	9,36	11,02
Духовний та фізичний розвиток, %	2,02	2,30	2,32	2,30	1,99
Освіта, %	15,48	16,83	16,80	17,40	15,82
Соц. захист та забезпечення, %	30,91	27,04	24,75	23,45	21,73
Всього, %	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Таблиця 2.1. Структура видатків зведеного бюджету в розрізі функціональної класифікації, 2016-2020 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних джерела [36]

Оцінка видатків за функціональною класифікацією є досить важливою, оскільки дозволяє визначити пріоритетні напрями розвитку країни, а також розглядає видатки як один із основних чинників соціально-економічного розвитку країни. Зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави. Зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя [3].

Найбільшу частку за 2016-2020 роки склали видатки на соціальний захист та забезпечення (в середньому 26%). Це означає, що в Україні, як і у більшості країн світу, вагома частина перерозподілу державних коштів припадає саме на соціальну сферу. Таким чином навіть несуттєва у процентному співвідношенні зміна у меншу сторону у цьому напрямі дозволить зекономити значний обсяг фінансових ресурсів держави і перерозподілити їх більш ефективно. Незважаючи на таку значну частку соціальних видатків, вони не виконують свою основну мету - боротьба з бідністю. Зростання обсягу видатків на соціальне забезпечення не пов'язане зі зростанням рівня життя, а основними факторами є: занадто високий рівень видатків на пенсії за віком у зв'язку зі старінням нації та недосконалою

системою пенсійного забезпечення; неефективний механізм соціального захисту, зокрема велика кількість соціальних пілг, що призводить до малих соціальних виплат, які не спроможні вирівняти доходи населення; низька адресність негрошових пілг та допомог.

Видатки на освіту та науку є надзвичайно важливою складовою для забезпечення умов стійкого економічного зростання. Якість людського капіталу визначають, чи зможе Україна опинитися серед країн з розвинутою економікою. Частка видатків на освіту за 2016-2020 роки в середньому складала 17%. Проте ці кошти витрачаються неефективно, саме тому їх розподіл потребує оптимізації. Під час планування видаткової частини бюджету ігнорувалися демографічні тенденції, зокрема зменшення народжуваності, урбанізація тощо. Як результат, зросла кількість громадян з вищою освітою, а якість освіти залишилась незмінною. Модель фінансування освіти є застарілою і потребує модернізації: залучення кращих викладачів та підвищення рівня наданих знань. Видатки на науку розглядаються як видатки розвитку із високою економічною віддачою. Незважаючи на значні обсяги бюджетних видатків на цю сферу в Україні в порівнянні з країнами ЄС, їх співвідношення із ВВП є низьким. А це означає, що Україні варто реформувати вітчизняну науку шляхом інтеграції у світове середовище, що допоможе скоротити витрати на цю сферу.

Досить значна частка у структурі видатків припадає на загальнодержавні функції. Проте за досліджуваний період прослідковується тенденція до скорочення, що є доцільним. Адже при аналізі складу даного функціонального напрямку приходимо до такого висновку: основна частина бюджетних видатків спрямовується на фінансування вищих органів державного управління, органів місцевої влади та місцевого самоврядування. В Україні найбільший показник кількості чиновників на тисячу населення (майже вдвічі більше, ніж у будь-якій країні Європейського Союзу). Причиною скорочення видатків на загальнодержавні функції можна вважати

розвиток системи електронного уряду, що дозволяє скоротити бюджетні видатки на утримання державного апарату шляхом зменшення кількості урядовців, а також прискорює процедуру прийняття рішень та зменшує можливості корупції.

На фінансування охорони здоров'я відводиться в середньому 9,6% від загального обсягу видатків. Проте ці кошти використовуються не оптимально, адже майже половину медичних витрат покривають громадяни. Сучасна медична система характеризується застарілою інфраструктурою, що не дозволяє надавати якісну медицину в сучасних умовах і провокує «проїдання» грошей бюджету. Задекларовані державою гарантії безкоштовної медичної допомоги не відповідають реальним фінансовим можливостям держави. Система фінансування даної сфери потребує негайного реформування та модернізації з подальшою адаптацією до сучасних умов. Адже низькі та неефективні бюджетні видатки на охорону здоров'я призводять до зростання кількості населення, що мають проблеми зі здоров'ям, у зв'язку з чим скорочується період їх працездатності, як результат зростають видатки на соціальний захист.

Основою національної безпеки держави слугують видатки бюджету на оборону, що пояснює тенденцію зростання їх частки у загальній структурі. Відтак протягом 2016-2020 років фінансування цієї сфери зросло на 57,3 млрд грн та досягло 7,5% від загальної суми видатків бюджету. Таке зростання було зумовлено перш за все необхідністю фінансування потреб на національну безпеку держави. Відтак, за даними Білої книги Міністерства оборони понад 90% фінансового ресурсу спрямовано на модернізацію наявного і закупівлю нового озброєння та військової техніки, а 10% коштів – на фінансування дослідно-конструкторських робіт, які перебувають на етапі проведення державних (попередніх) випробувань та виготовлення дослідних зразків [25, ст. 51]. Таким чином, скорочення видатків у даній сфері вважаю не доцільним, навпаки є сенс переглянути систему планування та збільшити їх обсяг.

Приблизно таку ж частку як і видатки на оборону в структурі видаткової частини займають і видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, в період з 2016 по 2020 роки їх обсяг коливався в межах від 8,37% до 10,47% від загального обсягу. Проте основна частина витрат спрямовується на утримання правоохоронних органів, переважно через значну чисельність персоналу, що є не доречним. Задля ефективного використання фінансових ресурсів варто провести реформу правоохоронних органів з урахуванням міжнародного досвіду, а саме приведення якісних та кількісних показників та параметрів системи правопорядку до міжнародних стандартів. Для прикладу, варто припинити фінансування внутрішньовідомчих пілг та видатків, не пов'язаних з профільною діяльністю, скоротити чисельність прокурорів, співробітників пенітенціарної служби, модернізувати кримінальне законодавство відповідно до європейських норм. Як результат, зменшиться обсяг видатків, а також скоротиться рівень корупції, що спричинить зростання доходів бюджету.

За досліджуваний період відбулось зростання частки видатків на економічну діяльність з 7,92% у 2016 році до 16,48% у 2020 році, проте не зважаючи на це обсяг його забезпечення залишається все ще низьким. Економічна діяльність є одним з найважливіших напрямів, від ефективності якого залежить розвиток і фінансування інших сфер діяльності держави. Проте видатки, наприклад, на соціальну сферу значно перевищують державні видатки на економічну діяльність, що в свою чергу дещо гальмує економічний розвиток всієї країни. На сучасному етапі політичної та економічної нестабільності є доцільним переглянути співвідношення видатків і скоротити їх обсяг на соціальний напрям, а зекономлені кошти спрямувати на економічну діяльність, за метою переходу до моделі інвестиційного розвитку. На сьогодні держава у соціальному секторі намагається забезпечити максимальну кількість громадян соціальною допомогою з мінімальними виплатами, що призводить до великої кількості платежів та значних обсягів необгрунтованих видатків. Як

наслідок, соціальний сектор України потерпає від трьох недоліків. По-перше, соціальні видатки в цілому занадто великі для країни з таким рівнем економічного розвитку як Україна. По-друге, соціальні послуги не дуже ефективні, й населення вельми незадоволене обсягом і якістю послуг, що надаються. Потрете, соціальна допомога більшою частиною надається людям, які не дуже її потребують, тоді як ті, хто насправді потерпають [8, с. 717].

Видатки на охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток та на житлово-комунальне господарство у загальній структурі видаткової частини зведеного бюджету займають приблизно однакову частку - 2,26%. Проте недосконалість системи призводить до марнотратства виділених коштів та неспроможність надати якісні послуги населенню. Найменше значення у загальному обсязі мають видатки на охорону навколишнього середовища. Відтак їх частка не досягає навіть 1%. З року в рік структура та склад видатків майже не змінюються. Основні видатки — це охорона та використання природних ресурсів, ліквідація забруднень, збереження заповідного фонду, утилізація відходів, наукові дослідження[40].

Отже, після аналізу видаткової частини Державного бюджету за функціональною класифікацією можна прослідкувати тенденцію до адаптації видатків за функціями до циклічності економіки в середньостроковому періоді. Досліджуючи структуру бюджетних видатків приходимо до висновку, що найбільше видатків держава виділяє на соціальний захист, загальнодержавні функції та освіту. Проте наразі видаткова частина бюджету все ще залишається недосконалою та формує бюджет «проїдання», а не інвестиційного розвитку. Не зважаючи на зростання обсягів видатків бюджету, деякі сфери все ще залишаються недофінансованими. Недофінансування окремих секторів бюджетної сфери – освіти, охорони здоров'я – перешкоджає їх реформуванню, оскільки призводить до деградації матеріальної бази та втрати кадрового потенціалу [13, ст. 5].

Аналізуючи обсяги запланованих та фактичних видатків приходимо до висновку, що за 2016-2020 роки план жодного разу не було виконано по жодній статті видатків (Додаток Б). За досліджуваний період рівень виконання плану коливався в межах від 93,7% у 2020 році до 94,6% у 2016 році.

Відтак, найбільше недовиконання плану спостерігається за статтею «Охорона навколишнього природного середовища»: від 75,26% у 2017 році до 79,65% у 2020 році. Також значне відхилення спостерігається у видатках, що спрямовуються на економічну діяльність, житлово-комунальне господарство та оборону, проте наразі ситуація покращується. У 2020 році виконання плану становило 90,69%, 91,22%, 96,9% відповідно. Найточніше досягнення планових показників прослідковується у соціальній сфері, відтак у 2016 році виконання плану становило майже 100%, а саме 99,42%.

Такий низький рівень виконання запланованих видатків характеризує неефективне планування, водночас ця тенденція спостерігається протягом тривалого періоду [29, ст. 85]. Тому вважаю доцільним прийняти ряд заходів для підвищення її ефективності, що сприятиме зростанню рівня ефективності використання обмежених фінансових ресурсів держави.

Роль держави у соціально-економічному розвитку визначається часткою видатків бюджету у ВВП [35, ст. 33]. За даними додатка В, співвідношення видатків зведеного бюджету до валового внутрішнього продукту країни за 2016-2020 рр. свідчать про необхідність удосконалення фінансової архітектури видатків для узгодження позицій щодо темпів соціально-економічного розвитку країни. Так, за досліджуваний період частка видатків зведеного бюджету у структурі ВВП в середньому становила 35,63%, найбільшого значення показник досягнув у 2020 році – 38,04%, а найменшого у 2019 році – 34,53%.

Визначальним чинником формування системи видатків державного та місцевих бюджетів є конституційна доктрина держави. Відповідно до ст. 1 чинної Конституції України, а також з огляду на євроінтеграційний вибір,

Україна взяла курс на розбудову соціально-орієнтованої економіки ринкового типу, що передбачає значні обсяги фінансування галузей соціальної сфери і соціального захисту населення [24, ст. 103]. Проте Україна є унітарною державою, для якої характерна дворівнева бюджетна система з чітким розподілом повноважень між центральною і місцевою владою. Закріплення видатків за різними рівнями зведеного бюджету проводиться відповідно до принципу субсидіарності [15, с. 144].

Найбільшу частку у структурі ВВП за досліджуваний період займали видатки на соціальну сферу від 8,1% до 10,83% ВВП. Вагому частку займають видатки на освіту. За досліджуваний період прослідковується тенденція до їх зростання, проте їх рівень коливався в межах від 5,43% ВВП до 6,02% ВВП. При цьому звертаємо увагу, що згідно з частиною першої статті 78 Закону України «Про освіту» держава має забезпечувати асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7% валового внутрішнього продукту за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством [7]. Видатки на загальнодержавні функції займають приблизно таку ж частку – 5,31%. Видатки зведеного бюджету на систему охорони здоров'я є вагомою категорією та становлять в середньому 3,46% ВВП, а отже знаходяться на одному рівні з видатками на економічну діяльність, які за досліджуваний період становили 4% від ВВП країни. Починаючи з 2014 року дуже важливим є фінансування оборони, проте видатки на цю сферу у ВВП за досліджуваний період не досягали 3% і в середньому становили 2,65%.

Частка видатків на громадський порядок, безпеку та судові влади становили 3,35% ВВП. Згідно з рішенням РНБО Кабінету Міністрів доручено передбачити у Бюджетній декларації на 2022-2024 роки видатки на забезпечення національної безпеки й оборони України в обсязі не менше 5% від запланованого обсягу валового внутрішнього продукту для сектору безпеки й оборони [12]. Найменшу частку становлять витрати на духовний та

фізичний розвиток (0,78% ВВП) та на охорону навколишнього середовища (0,24% ВВП).

Отже, тенденція щодо розподілу видатків відповідно до пріоритетних напрямів розвитку країни залишається незмінною. Проте частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення і загальнодержавні функції зменшилась за останні 5 років, а от на економічну діяльність та освіту зросли.

Не менш важливим при аналізі видаткової частини оцінити видатки за економічною класифікацією (додаток Г). Відтак, приходимо до висновку, що обсяг затверджених видатків значно більший від фактичного, особливо це стосується капітальних видатків. За досліджуваний період планові показники жодного разу не були досягнуті. Найбільший відсоток виконання плану загального обсягу спостерігався у 2018 році – 93,75%, у розрізі поточних видатків у 2016 році – 96,8%, у розрізі капітальних у 2020 році – 83,22% (табл. 2.2.)

Рік	2016	2017	2018	2019	2020
Поточні видатки, млрд грн	96,80	96,62	96,20	96,33	95,33
Капітальні видатки, млрд грн	76,87	77,74	78,41	80,45	83,22
Всього, млрд грн	94,65	94,45	93,75	94,21	93,89

Таблиця 2.2. Виконання плану видатків зведеного бюджету в розрізі економічної класифікації, 2016-2020 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних джерела [36]

Щодо структури видатків зведеного бюджету у розрізі економічної класифікації за 2016-2020 роки, то значно переважали поточні видатки (табл. 2.3).

Рік	2016	2017	2018	2019	2020
Поточні видатки, %	91,25	90,55	88,47	88,63	89,40
Капітальні видатки, %	8,75	9,45	11,53	11,37	10,60

Таблиця 2.3. Структура видатків зведеного бюджету в розрізі економічної класифікації, 2016-2020 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних джерела [36]

Частка поточних видатків у загальній структурі становила за останні 5 років в середньому 89,66%, відповідно частка капітальних знаходилась в межах 10,34%. Таке співвідношення поточних та капітальних видатків при використанні коштів бюджету свідчить, що в основному фінансові кошти держави використовуються на поточні потреби населення. З цього робимо висновок, бюджетна політика у сфері видатків має орієнтацію на покриття поточних потреб держави. Зокрема значна частка видатків державного бюджету спрямовується на обслуговування боргу, основними статтями якого є обслуговування внутрішніх та зовнішніх боргових зобов'язань. Варто зазначити, що у загальній структурі видаткової частини бюджету за досліджуваній період негативний вплив має зростання боргового навантаження. Враховуючи той факт, що Україна з 2019 року почала виплати за зовнішнім боргом, питання оптимізації видатків бюджету, а також управління ними, набуває більш пріоритетного значення.

Незважаючи на те, що поточні видатки займають лідируючу позицію у структурі видаткової частини зведеного бюджету, капітальні видатки мають значну тенденцію до зростання, прослідковується зменшення частки поточних видатків і збільшення частки капітальних. Відтак, за останні 5 років обсяг капітальних видатків зріс на 96 млрд. грн, або ж на 131%. Як результат, у 2020 році поточні видатки становили 89,4%, що на 1,85% менше, аніж у 2016 році, а капітальні 10,6% у загальній структурі видатків. Це є позитивним моментом і свідчить про намагання держави перевести бюджету до моделі інвестиційного розвитку.

Виходячи з вищесказаного приходимо до висновку, що бюджетне планування як необхідний елемент раціонального та стабільного використання бюджетних ресурсів є важливим процесом, який впливає на всі сфери діяльності держави.

Проте на сучасному етапі розвитку країни система планування видатків ускладнена значною часткою невизначеності як зовнішньої, так і внутрішньої генези.

На сьогодні активно проводяться заходи для введення та розвитку середньострокового бюджетного планування. Важливим моментом є створення дієвої законодавчої бази функціонування системи середньострокового бюджетного планування. Проте все ще існує низка проблемних питань, які потребують вирішення. Так лише часткова реформованість системи стратегічного планування не дозволяє забезпечити повноцінну взаємопов'язаність та відповідність між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямками розвитку країни. Система управління фінансовими ресурсами держави спрямована на забезпечення контролю за витратами та реалізацію короткострокових завдань і цілей, що призводить до формального забезпечення виконання результативних показників, а не фактичного їх досягнення та ефективного надання суспільних послуг. Виходячи з даних та аналізу наведених вище, констатуємо те, що пріоритетними є видатки, що носять споживчий характер, а не видатки економічного розвитку. За таких умов унеможлиблюється ефективна реалізація функцій держави та повна реалізація реформ. Визначимо основні проблемні аспекти бюджетної політики у сфері планування та використання видатків бюджету.

Головною проблемою, що постає у процесі бюджетного планування є слабкість зав'язків між бюджетними програмами та пріоритетними напрямками розвитку держави. Відтак, планування видаткової частини бюджету здійснюється без якісного фінансово-економічного обґрунтування потреб у фінансових ресурсах. Як наслідок, відбувається розпорошеність видатків бюджету. Наразі бюджетна політика не націлена на реалізацію державної економічної політики держави загалом, а має спрямування на забезпечення реформування та розвитку окремих галузей.

Із впровадженням програмно-цільового методу бюджетного планування з'явилась необхідність у визначенні та звітуванні головних розпорядників бюджетних коштів стосовно ефективності реалізації конкретних бюджетних програм. Це повинно сприяти прозорості бюджету, результативності використання обмежених фінансових ресурсів та підвищенню рівня життя суспільства та розвитку економіки. Проте наразі цей процес носить формальний характер, адже значна кількість результативних показників не дає можливості виокремити головні з них, тому на практиці вони не піддаються поглибленому аналізу та оцінці впливу на подальший розвиток галузей, сфер діяльності держави та якості надання суспільних послуг.

Наступне проблемне питання стосується пенсійного забезпечення, а саме розбалансованість між доходами та витратами Пенсійного фонду України в часі та його залежності від Єдиного казначейського рахунку. Відтак, забезпечення своєчасних пенсійних виплат значною частиною здійснюється за рахунок позичок з ЄКР на покриття тимчасових касових розривів Пенсійного фонду. Зазначене вказує на високу залежність ПФУ від державного бюджету. Враховуючи задекларовані рішення щодо підвищення пенсій, ця ситуація може ще більше поглибитися. Варто зазначити, що вже протягом 10 років питання щодо врегулювання погашення заборгованості за позичками, які виникли у Пенсійного фонду, не вирішується.

З цього виникає ще одна проблема, яка не дозволяє підвищити ефективність та результативність видатків бюджету, а саме перманентний дефіцит Пенсійного фонду України (додаток Д). Так, до 2009 року дефіциту Пенсійного фонду не було взагалі, проте наприкінці того ж року сягнув 13,7 млрд грн. З того часу він то знижується, то підвищується, але не зникає. Отже, можна зробити висновок, що сьогоднішній дефіцит являється результатом багаторічного накопичення проблем у солідарній системі пенсійного забезпечення, що і призвели до її розбалансування. Станом на 2015 рік дефіцит

становив 31,8 млрд грн (1,6% ВВП), з яких 14 млрд пішло на дочасні виплати січневих пенсій 2016 року. Отже, «чистий» дефіцит у цей рік становив 17,8 млрд грн. Такий відносно невисокий показник спричинений замороженню індексації пенсій у 2014—2015 роках. У 2016 році дефіцит ПФУ досяг рекордних значень – 85,6 млрд грн., що пов'язано з різким зниженням розміру ЄСВ, що призвело до недоотримання бюджетом

Пенсійного фонду, за його розрахунками, 96,4 млрд грн, у т. ч. 18,7 млрд грн внаслідок скасування утримань із заробітної плати. На зменшення сум власних надходжень також вплинули пільги зі сплати ЄСВ. Серед інших причин дефіциту бюджету ПФУ – невисокий розмір заробітної плати, певне скорочення кількості застрахованих осіб і страхувальників, щорічне здійснення невластивих видатків, передбачених законодавством зростання боргів із сплати ЄСВ та інших платежів до ПФУ. Навіть якщо загального обсягу бюджетного трансферту до Пенсійного фонду, що складав 142,6 млрд грн вилучити кошти для фінансування суто державних зобов'язання (пенсії та надбавки/підвищення до пенсій), нестача коштів на виплату пенсій сягнула 82,3 млрд грн — це 3,6% очікуваного ВВП. Проте протягом 2017/2018 рр. дефіцит Пенсійного фонду зменшувався і на кінець 2018 року становив 32,1 млрд грн. Проте вже протягом наступного року цей показник зріс до 40 млрд грн і це пов'язано з тим, що з 2019-го року почалась індексація пенсій щодо формули, яка була закладена в закон 2017-го року. Але вже у 2020 році видатки Пенсійного фонду перевищили доходи лише на 13,2 мільярда гривень (див. Додаток Е). При цьому у грудні вперше за рік доходів було на 5,2 мільярда більше за витрати. Доходи Пенсійного фонду складаються зі власних надходжень та надходжень з Державного бюджету. Так, у 2020 році власних коштів було 281,7 млрд, тобто 60,4% від обсягу загальних доходів (див. Додаток Є). Варто зазначити, що у 2020 році сукупні доходи всього зросли на 21,2 млрд грн в порівнянні з попереднім роком, або ж на 7%, в той час як

фінансування з Державного бюджету скоротилося на 4,5%, а обсяг власних доходів ПФУ збільшився на 16,5%. За рахунок цього дефіцит і скоротився.

Фінансова підтримка Пенсійного фонду України з Державного бюджету здійснюється за окремою бюджетною програмою. Ці кошти спрямовуються на виплату пенсій, надбавок, підвищення розміру пенсійних виплат, покриття дефіциту ПФУ тощо. Ця бюджетна програма є однією з найбільших за обсягом фінансування програм Державного бюджету. Зокрема, видатки ПФУ, які фінансувалися за рахунок коштів Державного бюджету за досліджуваний період, перевищували 4% ВВП країни. Відтак, у 2016 році обсяг асигнувань з Державного бюджету до ПФУ склав 144,1 млрд. грн, у 2017 р. – 133, 5 млрд. грн, у 2018р - 150,1 млрд грн, у 2019 р. – 193,1 млрд. грн, у 2020 р – 184,5 млрд. грн. (додаток Ж). Варто зазначити, що обсяг фінансування ПФУ та залежність його бюджету від Державного бюджету зросли зі зниженням ставки ЄСВ у 2016 році.

Виходячи з вищенаведеного аналізу та фактів приходимо до висновку, що на сучасному етапі якість бюджетного планування та прогнозування знаходиться на низькому рівні, що безпосередньо відбивається на механізмах планування видаткової частини бюджету і впливає на оцінку стійкості, якості та результативності державних фінансів загалом. Оцінка державних фінансів має забезпечити якість та моніторинг державних фінансів з виділенням ризиків та наслідків їх використання у короткостроковій та довгостроковій перспективі. Певні кроки щодо підвищення якості планування та прогнозування вже були зроблені, проте цілковитого реформування досягти все ще не вдалось.

Недосконалість системи планування видатків у 2019 році проявилось у відсутності чітких механізмів взаємовідносин та взаємодії між Урядом країни та НБУ щодо прогнозування окремих макроекономічних показників, зокрема експортно-імпортних операцій та валютного курсу, а також своєчасного реагування на фіскальні ризики. Саме тому у 2019 році відбувся перегляд Державного бюджету у бік зменшення. Це свідчить про неспроможність уряду

до швидкого реагування на існуючі виклики. У 2020 році ця проблема проявилась під час ревальвації державної валюти у січні-лютому 2020 р. Відтак, державний бюджет на 2020 рік був сформований на основі застарілих макроекономічних показників, саме тому ревальвація гривні призвела до значного обсягу недонадходжень від податків та зборів. Враховуючи ситуацію спричинену вірусом COVID-2019, яка потребує змін в базових статтях видатків, довелося переглядати Державний бюджет вже на початку року.

Недосконалість системи планування та прогнозування відображається також на плануванні показників бюджету на рівні головних розпорядників. У період 2016 року по 2020 роки за зверненнями головних розпорядників коштів державного бюджету Комітетом були прийняті рішення щодо перерозподілу коштів: у 2016 р. – 105, у 2017 р. – 108, у 2018 р. – 129, у 2019 р. – 69, у 2020 р. – 45 [10]. Відсутність належної бюджетної дисципліни проявляється у несвоєчасному затвердженні та поданні результативних показників бюджетних програм. Для прикладу, станом на 08 липня 2021 року до Державної казначейської служби України не надійшло 57 паспортів бюджетних програм [41]. Позитивним моментом є впровадження «Прозорого бюджету», що забезпечує для населення країни публічність інформації про бюджет.

Отже, прогнозування та планування видатків бюджету має базуватися на макроекономічних показниках економічного та соціального розвитку країни. Доречним є використання економіко-математичних методів та моделей, що дозволить планувати видаткову частину бюджету на довгострокову перспективу, враховуючи вплив внутрішніх та зовнішніх факторів. Адже на сучасному етапі розвитку внутрішні дисбаланси в країні роблять державні фінанси вразливими до шоків та непередбачених обставин, викликаних, перш за все, необхідністю протидії поширенню COVID-19. Все це підтверджує потребу у подальшому реформуванні системи планування, формування та використання обмежених фінансових ресурсів держави. Бюджетна політика

має бути орієнтована на модернізацію державного бюджету загалом з метою ефективного використання бюджетних коштів для забезпечення розвитку всіх сфер держави, стимулювання наявними інструментами економічного та соціального розвитку, сприяти підвищенню добробуту населення України.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

3.1. Напрями підвищення ефективності бюджетних програм та планування видатків бюджету

Реформування та модернізація підходів щодо розроблення та реалізації бюджетної політики країни, зокрема у сфері видаткової частини бюджету, є одним із найважливіших завдань уряду України на даному етапі соціально-економічного розвитку. В Україні останні декілька років здійснюються вагомі заходи та використовуються дієві інструменти щодо посилення обґрунтованості планування видаткової частини бюджету та її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток країни. Пріоритетним є визначення основних напрямів видатків бюджету з метою створення умов для стратегічної спрямованості розвитку економіки. Планування бюджетних показників, зокрема обсягу витрат, має базуватися на агрегованих показниках економічного та соціального розвитку. Під час бюджетного прогнозування варто користуватися показниками, які здатні охарактеризувати динаміку економіки з урахуванням зовнішніх факторів впливу, визначити вплив фінансових, бюджетних, економічних та соціальних показників, оптимізувати розподіл та надати оцінку ефективності використання обмежених фінансових ресурсів держави для вирішення питання забезпечення бюджетними коштами пріоритетних напрямів розвитку країни на даному етапі.

Незважаючи на важливі заходи, що були вже запроваджені, зберігається ще низка невирішених проблем та питань щодо процесу планування видатків та впровадження програмно-цільового методу. Виходячи з вищезазначеного аналізу приходимо до висновків, що наразі не вдається задовольнити потреби населення та держави в бажаних пропорціях. Причинами такої ситуації є низька ефективність та результативність бюджетних програм, недосконалість системи планування видатків бюджету та низький рівень впливу бюджетного механізму на кількісні і якісні показники соціально-економічного життя.

Лише за умов ефективного та раціонального використання обмежених бюджетних коштів вдається досягнути максимальних показників бюджетних програм. Спираючись на міжнародний досвід, робимо висновок, що досягти зростання у соціально-економічній сфері можливо за умов підвищення рівня і якості життя населення шляхом раціонального розподілу та зосередженню бюджетних коштів на пріоритетних напрямках, використовуючи при цьому всі потенціальні можливості фінансових ресурсів для досягнення поставлених цілей. Проблеми ефективності бюджетних витрат у країнах Європейського Союзу, передусім Греції, Ірландії, Італії, Іспанії, змусили уряди цих країн вживати суворі заходи бюджетної дисципліни, зменшувати бюджетні видатки, забезпечуючи економію та раціоналізацію бюджетних витрат з метою стабілізації фінансової системи[35, ст. 399].

Низький рівень якості планування та прогнозування видатків безпосередньо позначається на доцільності, результативності та ефективності процесу планування дохідної та видаткової частини бюджету на загальнодержавному рівні та впливає на оцінку стійкості фінансів держави. Ця оцінка має забезпечувати якісний та повний моніторинг фінансів держави, передбачати та виявляти можливі ризики та наслідки цих ризиків для фінансової системи країни на короткострокову та довгострокову перспективи. Саме тому є важливим пошук нових шляхів підвищення якості планування та використання видатків.

Одним із інструментів досягнення пріоритетних цілей та завдань соціально-економічного розвитку країни є бюджетні програми. Ефективність та результативність бюджетних програм сприяє зростанню реального ВВП країни, підвищує рівень інвестиційної привабливості, забезпечує розвиток стійкої фінансової системи, а також динамічний розвиток суспільного добробуту громадян. В свою чергу недовиконання показників та недосягнення цілей бюджетних програм може спричинити економічні кризи та соціальну незадоволеність громадян.

Перспективне планування державного бюджету потребує ефективної системи стратегічного планування діяльності головних розпорядників. З цього випливає, що одним із методів підвищення рівня дієвості планування бюджетних видатків є підготовка стратегічних планів діяльності головних розпорядників. Окрім цього, варто запровадити обов'язок складання щорічних доповідей про основні результати діяльності конкретного головного розпорядника.

Пріоритетним напрямком підвищення результативності бюджетних програм є створення сприятливих умов, в яких головний розпорядник бюджетних коштів з відповідним рівнем знань та навичок буде зацікавлений у здійсненні зважених кроків для досягнення планових показників та цілей бюджетної програми. Адже одну з ключових ролей у забезпеченні ефективності та результативності бюджетних програм відіграють саме головні розпорядники, проте практика свідчить, що їх діяльність не завжди має орієнтир на максимально можливі високі результати. Для вирішення цієї проблеми уряду варто посилити спроможність як галузевих міністерств, так і Міністерства фінансів до застосування програмно-цільового методу, зокрема: збільшити кількість фахівців, які займаються просуванням реформи; забезпечити інтеграцію структурних підрозділів, що займаються реалізацією бюджетних програм та стратегічним плануванням, у процес розроблення, обговорення та погодження цих програм з Міністерством фінансів, а також забезпечити

інтенсивне навчання з метою зростання відповідних навичок щодо бюджетування.

Окрім цього, варто розробити та впровадити дієву системи стимулів для високопродуктивної праці посадовців. Аргумент на користь цього рішення розглянемо на прикладі приватного сектору, в якому заробітна праця підприємця чи менеджера в компанії залежить від якісних та кількісних показників бізнесу, які, в свою чергу, залежать від продуктивності професійної діяльності робітника, тоді ж як в державному секторі результат роботи посадовця, зокрема управлінські рішення, не впливають прямо на рівень його заробітної плати.

Задля зростання ефективності бюджетних програм потрібно здійснити певну перебудову у всьому бюджетному процесі з метою створення дієвого конкурентного середовища між виконавцями бюджетних програм за обмежені бюджетні ресурси, що в свою чергу сприяє підвищенню якості послуг. Наприклад, це може бути досягнуто передбаченням можливості скорочення або повним припиненням фінансування програм у разі їх неефективної реалізації та супроводженням підвищення відповідальності за використання бюджетних коштів – збільшенням самостійності у їх витрачанні (самостійність в оперативному управлінні витратами, економії коштів, зміні структури витрат за дотримання лімітів асигнувань, зокрема в рамках програм) [41, ст. 232].

Варто зазначити, цілі бюджетних програм мають відповідати пріоритетним завданням, що стоять перед державою на даному етапі розвитку. При цьому на сьогодні принцип, за яким програма має забезпечувати чіткий зв'язок державних видатків із конкретними цілями політики, майже не дотримується. Відтак, стратегічні цілі, що стоять перед міністерствами, до яких апелюють бюджетні програми, не завжди відповідають пріоритетним цілям політики уряду України у відповідних сферах. Наприклад, бюджетна програма МОЗ «Організація і регулювання діяльності установ та окремі заходи у системі охорони здоров'я» має мету «Підвищення рівня здоров'я, тривалості життя

населення та зниження рівня захворюваності, збереження та відновлення здоров'я громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Однак серед завдань програми, на які заплановано витратити відповідні кошти – збір статистичної інформації, закупівля послуг з інформатизації для медичних закладів і навіть забезпечення медичних установ бланками аркушів непрацездатності. Серед показників виконання програми жоден прямо не стосується здоров'я та життя громадян [22].

Доцільно застосовувати нові концептуальні підходи та системні заходи впливу до всіх учасників бюджетного процесу, що мають на меті забезпечити раціональне використання бюджетних коштів. З огляду на обмеженість фінансових ресурсів держави та зростання ролі видатків на процес соціально-економічного розвитку країни в цілому та окремих адміністративно-територіальних одиниць, одним із шляхів підвищення ефективності бюджетних програм, є оптимізація та зменшення їх кількості. Адже однією з основних проблем ефективного функціонування програмно-цільового методу є наявність великої кількості неефективних та неузгоджених між собою програм. Це виникає внаслідок нечітко визначених мети та завдань конкретної бюджетної програми, що суперечать Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 № 538- р [37], в якій передбачено встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання. Отже, одним із шляхів зростання результативності бюджетних програм є чітке формулювання мети та завдань, які носять не загальний характер, а конкретні цілі. Тобто, основними характеристиками завдань бюджетних програм мають стати: вимірність, досяжність за наявних фінансових ресурсів та конкретність.

Також будь-яке коригування в бюджетній програмі потребує внесення змін до бюджету територіальної громади, з цього випливає ще одна проблема - негнучкість та інертність бюджетних програм. Саме тому для зростання

ефективності бюджетних програм варто дотримуватися принципу «одна політика – одна програма». За необхідності виділені кошти на фінансування конкретної бюджетної програми можуть розподілитися на підпрограми, проте вони мають відповідати єдиній політиці з чітко встановленою ціллю.

Для підвищення ефективності та результативності бюджетних програм потрібно ще на етапі складання проекту бюджету провести аналіз щодо відповідності розроблених бюджетних програм стратегічним цілям та пріоритетам соціально-економічного розвитку країни, відповідності мети відносно завдань, що стоять перед головним розпорядником, а також послідовності та узгодженості цих завдань між собою та між завданнями бюджетних програм, які виконувалися в попередніх та поточному бюджетних періодах. Також варто проаналізувати напрями використання обмежених фінансових ресурсів держави на предмет доцільності у плановому бюджетному періоді.

Окрему увагу приділити результативним показникам, а саме можливість їх використання для оцінки ступеня виконання програми. Їх повинно бути небагато, але вони мають чітко демонструвати прогрес у досягненні цілей певної політики держави. Відсутність можливості виміру результативних показників не дозволяє аналізувати їх динаміку, що дало б змогу охарактеризувати ефективність та якість виконання бюджетних програм.

На сучасному етапі впровадження програмно-цільового метод з метою підвищення якості, ефективності та дієвості планування видатків бюджету важливим є удосконалення самих підходів до визначення результативних показників бюджетних програм. Ці показники мають відображати фактичні результати фінансового забезпечення реалізації стратегічних пріоритетів держави; забезпечити якісне продовження роботи щодо розкриття достовірної інформації про стан виконання бюджетів; гарантувати повноцінне звітування розпорядників бюджетних коштів стосовно здійснених ними видатків та відповідно досягнутих результатів їх діяльності.

Ефективність та результативність бюджетних програм значною мірою залежить від рівня налагодженості та дієвості державного контролю на всіх етапах бюджетного процесу. Державний контроль має забезпечувати належне та повне виконання завдань бюджетної програми згідно з паспортом; цільове використання коштів відповідно до кошторису; своєчасно встановлювати та забезпечувати відповідну реакцію на порушення використання фінансових ресурсів; правильність введення бухгалтерського обліку та достовірність інформації представленої у фінансовій звітності; а також розробку пропозицій та заходів щодо усунення проблем, що могли виникнути в процесі реалізації бюджетної програми. Отже, контроль та аналіз процесу виконання бюджетної програми потрібно здійснювати постійно. Окрім цього, моніторинг результативних показників є дієвим інструментом забезпечення прозорості використання коштів бюджету і посилення підзвітності виконавців програми перед головним розпорядником і громадськістю. Адже на етапі планування в разі виявлення неефективної чи недостатньо ефективною та результативною діяльності розпорядника може відбутися перерозподіл бюджетних коштів на користь інших розпорядників. Політику державних видатків можна вважати ефективною за умови збільшення співвідношення сукупного показника результативності бюджетних програм та загального обсягу бюджетних видатків [16, ст. 59].

Таким чином, що одним пріоритетним напрямом щодо підвищення ефективності бюджетних програм та планування видатків бюджету є покращення якості державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю та незалежного зовнішнього фінансового контролю шляхом удосконалення їх методологічної бази відповідно до існуючих стандартів та спираючись на практики Європейського Союзу щодо таких видів контролю.

Варто продовжити роботи в напрямі верифікації державних виплат на основі сучасної автоматизованої інформаційно-аналітичної платформи,

впровадженій у 2019 р., яка значно підвищує оперативність, якість та прозорість процесу верифікації, має стати як якісним стимулом для забезпечення адресності державних виплат, так і інструментом недопущення втрат бюджету [51, ст. 62].

Важливим кроком для зростання ефективності планування та результативності використання державних видатків стало розроблення «Бюджетної декларації на 2022-2024 рр». За словами міністра фінансів Сергія Марченка, Бюджетна декларація на 2022-2024 роки має створити якісне підґрунтя для підвищення ефективності державних видатків та передбачуваності державної політики [5]. Оскільки дана декларація містить граничні межі видатків, то кожний головний розпорядник бюджетних коштів змушений оптимізувати свою видаткову частину, виділивши основні напрями витрат. Проте наразі більшість розпорядників планують видатки виходячи не з цілей політики, а задля підтримки звичного їм статусу.

Для прикладу, основною ціллю Міністерства аграрної політики та продовольства України є створення сприятливих умов для забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку сільського господарства. Результатом досягнення цієї мети може слугувати зростання частки вітчизняної продукції на внутрішньому ринку, розвиток фермерства шляхом інвестування заявленої суми в ці напрямки. Проте в Декларації Мінагро зазначає, що задля забезпечення виконання цілі частка витрат на продукти харчування у загальній структурі витрат домогосподарств має становити 60%, хоча цей показник є притаманним для бідніших країн.

Окрім того, варто змінити систему оцінювання ефективності власної роботи міністерствами, оскільки зазвичай органи влади використовують для цього застарілі та нерезультативні показники (як результат, просять у Міністерства фінансів додаткові кошти) такі як: кількість розроблених проектів нормативно-правових актів, кількість прийнятих управлінських

рішень, кількість проведених засідань/нарад, кількість виконаних доручень, кількість наданих висновків до законодавчих актів, тощо.

З метою вирішення цього питання та, відповідно, створення ефективної системи планування обсягу витрат виходячи з актуальних потреб політики, уряд уже декілька років намагається запустити такий інструмент як «огляди витрат», метою якого є створення зв'язку між видатками державного бюджету і цілями політики. Огляди витрат широко використовують країни ОЕСР як складову бюджетного процесу. Для прикладу, у Данії ця процедура протягом п'яти останніх років дозволила зекономити для бюджету понад 1 млрд євро щорічно; у Словаччині огляд видатків у 2017 р. стосувався витрат загальним обсягом 7,3 % ВВП, завдяки чому було виявлено потенціал до скорочення видатків на 277 млн євро (4,4 % суми, якої стосувався огляд) [23].

В Україні перша спроба запровадити огляд бюджетних видатків була здійснена в 2018 р. Постановою Кабінету Міністрів України «Про проведення огляду видатків бюджету в окремих сферах» від 21.02.2018 № 10. Було обрано 5 міністерств для проведення експериментального огляду. Ці наступних роках також здійснювалась ця процедура, проте виникають проблемні питання, зокрема вони пов'язані з недостатністю та слабкістю нормативно-правової бази, не усвідомленням учасників важливості оглядів як основи для удосконалення державної політики та підвищення ефективності планування та використання бюджетних коштів, що призводить до лише формального ставлення до проведення оглядів видатків з боку керівництва міністерств, та ускладненою роботою з первинними аналітичними даними. Наслідком цього стало несвоєчасне подання та оприлюднення звітів. У 2020 році причиною гальмування цього процесу став запроваджений з березня карантин для запобігання поширенню COVID-19.

Отже, удосконалення процесу планування видатків посідає важливе місце у бюджетному процесі як інструмент підвищення рівня ефективності, результативності та прозорості використання бюджетних коштів. Для

підвищення ефективності бюджетних програм та планування витратів бюджету варто здійснити ряд заходів, а саме: удосконалити та створити єдину методологічну базу програмно-цільового методу; розробити єдину систему переліку результативних показників бюджетних програм з можливістю їх використання на місцевому рівні; забезпечити стабільне функціонування системи моніторингу та контролю за процесом планування витрат, реалізацією бюджетних програм, оцінюванням доцільності спрямування та використання бюджетних коштів; створити сприятливі умови для стимулювання відповідних органів управління до пошуку принципово нових напрямів зростання ефективності витрат бюджету; удосконалити, модернізувати та автоматизувати систему обміну даними, що необхідні під час планування витратів, забезпечити відповідні умови для повного впровадження до бюджетного процесу такого механізму як «огляди витрат» та інші.

3.2. Середньострокове планування витратів бюджету

Беручи до уваги вітчизняні ініціативи щодо запровадження середньострокового планування приходимо до висновку, що в Україні цей механізм функціонує на основі планування витратів на 3 роки. Середньострокове бюджетне планування (СБП) – це підхід до планування та управління державними фінансами, який розширяє горизонт для формування бюджетної політики на три-п'ять років і дозволяє планувати та прогнозувати бюджетні доходи та витатки, необхідні для реалізації стратегічних цілей бюджетної політики держави у середньостроковій перспективі [32, ст. 4].

Основні переваги середньострокового бюджетного планування: дозволяє оцінити відповідність поточної політики та її впровадження фіскальній стратегії держави; основою слугують чітко сформовані цілі та пріоритети бюджетної політики; підвищує якість та ефективність розподілу фінансових ресурсів держави; підвищує рівень прозорості та звітності у бюджетному процесі шляхом функціонування механізму періодичного перегляду

бюджетних зобов'язань та напрямів використання коштів; є своєрідним інструментом якісної взаємодії між державними установами.

Проте варто зазначити і недоліки, серед яких основними є: висока вірогідність негнучкості фіскальної політики у зв'язку з надмірною орієнтацією на оцінки майбутніх періодів при формуванні бюджету; бюджетування на декілька років наперед може бути занадто складним та затратним; оптимістичні показники багаторічного бюджету можуть стати своєрідним невиправданим аргументом для фінансування необґрунтованих програм.

Саме тому для зменшення впливу негативних факторів в середньостроковому бюджетному плануванні застосовуються основні підходи до прогнозування показників бюджетного планування: експертне прогнозування бюджетного планування здійснюється фахівцями, добре обізнаними із особливостями бюджетного планування, формуванням дохідної та видаткової частини; економічне прогнозування використовує статистичні та математичні методи, водночас його головними недоліками є невисока точність результатів прогнозування і значний обсяг інформації, необхідний для його реалізації; прогнозування часових рядів – це прогноз бюджетних показників, який враховує їхню динаміку за минулий період часу [39, ст. 3].

Базуючись на міжнародному досвіді можна виділити 4 основні типи середньострокового бюджетного планування: традиційне планування на фіксований строк; планування видатків згідно економічної класифікації; планування функціональної структури видатків та планування на основі бюджетних програм. Традиційне планування передбачає визначення всіх основних цілей, програм та шляхів їх фінансування на визначений термін. Прикладом є п'ятирічні плани адміністративно-командної економіки СРСР, які мали чітко встановлену внутрішню структуру і були продумані до всіх деталей. Однак інституційне забезпечення, а саме хто та за які ресурси їх буде

реалізувати, обдумане не було. Саме тому ці плани мали лише теоретичний контекст, проте на практиці їх було неможливо реалізувати, адже вони склалися без врахування обмеженості доходів, тому були фінансово нереалістичними.

Планування економічної структури та функціональної базується на прогнозах сукупних видатків у розрізі економічної класифікації та функціональної класифікації відповідно за підходом «зверху вниз», відмінністю є те що за функціональним плануванням видатки плануються окремо для кожного міністерства та відомства. Проте в обох випадках прогнозовані видатки, на відмінно від традиційного планування, обмежуються обсягом запланованої дохідної частини, а отже дотримується співвідношення між поточними та новими бюджетними програмами. Проте таке планування не дозволяє визначити показники ефективності та результативності використання обмежених фінансових ресурсів, тому вони мають вагомe значення для забезпечення стійкості податково-бюджетної сфери, забезпечують контроль за видатками, проте не сприяють покращенню розподілу фінансових ресурсів і не підвищують ефективність видатків. Такі типи планування видатків допомагають бюджетним організаціям зорієнтуватися щодо доступності фінансових ресурсів у майбутньому.

Найбільш ефективним та прогресуючим видом середньострокового бюджетного планування є планування на основі бюджетних програм. Цей вид включає в себе визначення видаткової частини у розрізі економічної та функціональної класифікації, проте базою та основою є саме бюджетні програми. Окрім цього, при складанні плану враховуються обмеження за доходами та граничні стелі видатків; беруться до уваги наявні та ймовірні відмінності між поточними та новими бюджетними програмами; визначається, так званий, бюджетний простір для нових програм; для моніторингу та оцінки ефективності бюджетних програм використовуються показники результативності.

Базовим середньостроковим плануванням є перспективне планування загальної макроекономічної ситуації в країні, для прикладу, показників монетарної, фіскальної політик, платіжного балансу тощо. Складовими макроекономічного планування є: середньострокове фіскальне (фінансове) планування, середньострокове бюджетне планування, середньострокове планування видатків, середньострокове планування показників ефективності. Особливої актуальності набуло середньострокове планування видатків (СПВ), що є частиною середньострокового бюджетного планування та зосереджується на видатковій частині бюджету[19, ст. 34]. Основи середньострокового планування видатків бюджету розроблено Світовим банком. Цей підхід передбачає розподіл фінансових ресурсів держави відповідно до пріоритетів політики соціально-економічного розвитку, адже ґрунтується на розрахунку обсягів ресурсів з урахуванням прогнозних макропоказників економічного та соціального розвитку на основі аналізу тенденцій обсягу ВВП, індексу споживчих цін, соціальних гарантій та рівні безробіття. Цей інструмент планування видаткової частини бюджету має на меті подолання кризових явищ в економіці за останні роки.

Середньострокове планування видатків бюджету у розрізі бюджетних програм розпорядників бюджетних коштів здійснюється на базі стратегічних програмних і прогнозних документів суспільного розвитку. Тобто середньострокове планування видатків у досконалій формі передбачає формування річного бюджету базуючись на великих бюджетних програмах, що розроблені на основі пріоритетних цілей політики та конкретних результатах. Відтак річний бюджет має на меті реалізацію нових заходів бюджетної політики, а видатки за програмами, що тривають, можуть дещо коректуватися та уточнюватися ґрунтуючись на багаторічних оцінках, підготовлених протягом попередніх періодів. Вищезазначене передбачає доведення до головного розпорядника бюджетних коштів граничного обсягу видатків на рік та середньостроковий період. В свою чергу, головні

розпорядники на основі середньострокових галузевих стратегій та наявних граничних обсягів видатків готують стратегічні плани, в яких зазначають основну мету своєї діяльності, цілі та завдання досягнення цієї мети, перелік бюджетних програм та очікувані результати від їх реалізації. Беручи за основу аналіз стратегічних планів та аналіз запропонованих бюджетних програм з використанням механізмів взаємодії узгоджуються пропозиції Міністерства фінансів та головних розпорядників і як результат формується річний та середньостроковий план видатків бюджету.

Виділяють основні етапи середньострокового планування бюджетних видатків: перший - визначення середньострокового граничного розміру доходів державного бюджету, потрібних для фінансування видатків – «зверху-вниз»; другий - визначення середньострокових галузевих потреб у фінансуванні, тобто вартості бюджетних програм – «знизу-вверх»; третій - погодження розподілу видатків та доопрацювання річного бюджету – «процес узгодження» (див. Додаток 3).

Варто зазначити, що у міжнародній практиці використовується 2 підходи, а саме «знизу-вверх» та «зверху-вниз». Відтак підхід «зверху-вниз» є багаторічним, забезпечує загальний фінансовий аналіз, створює спільні рекомендації, розробляє дії на випередження та є менш трудомістким, оскільки передбачає делегування повноважень. В той час як підхід «знизу-вверх» є річним підходом, аналіз проводиться конкретним міністерством, яке відповідає за розробку та підготовку бюджету, видатків інших міністерств та відомств, що не враховують економічні прогнози, рекомендації надаються на місцях профільним міністерствам, а конкретні дії проводяться за фактом, відсутність можливості делегувати повноваження робить цей метод більш трудомістким. Виходячи з вищезазначеного, робимо висновок, що використання лише одного з підходів є неефективним, оскільки підхід «зверху-вниз» зменшує достовірність та точність інформації на місцях, а «знизу-вверх» не враховує макроекономічні прогнози.

Однією із особливостей середньострокового планування видатків є участь Рахункової палати України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України та розпорядників бюджетних коштів у процесі, що свідчить про інтеграцію середньострокове планування видатків бюджету у процес підготовки державного бюджету. Відтак, в Україні стратегічну роль відіграє Кабінет Міністрів України, яка полягає в наданні рекомендацій щодо пріоритетів і політики, а також Кабінет Міністрів України виконує наглядову та законодавчу функції. Міністерство фінансів України забезпечує реалізацію середньострокового планування видатків бюджету, зосереджується на макросистемі та технічних аспектах визначення пріоритетних напрямів витрат. Головні розпорядники бюджетних коштів несуть відповідальність за розробку і реалізацію секторальних стратегій та планів, забезпечують внутрішнє оцінювання ефективності бюджетних програм з метою подальшої їх пріоритезації. Рахункова палата України – аудитор, з самого початку мають бути встановлені процедури зовнішнього аудиту для аналізу співвідношення витрат з асигнуваннями, тобто аудит ефективності.

В Україні закріплені наприкінці 2018 р. у Бюджетному кодексі України засади середньострокового бюджетного планування наразі ще не змогли набути повної своєї реалізації. Деякі елементи вже використовувалися в бюджетному процесі (бюджетні запити головних розпорядників готувалися на середньострокову перспективу, тобто на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди; прогноз державного бюджету готувався на наступні два бюджетні роки за плановим), проте відсутність нормативноправової бази з питань стратегічного планування ускладнює процес його впровадження та обмежує ефективність бюджетних видатків, а отже термінового вирішення потребує питання встановлення та закріплення чітких бюджетних правил та розроблення механізм моніторингу та контролю щодо їх дотримання.

Бюджетна декларація на 2020-2022 роки мала бути затверджена влітку 2019 року, проте так і не була подана до Верховної Ради. Уряд України

прийняв «Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки» [2], що являє собою стратегічний документ, який окреслює консолідований підхід Уряду до фіскальної політики на наступні 3 роки. Метою цієї декларації є підвищення рівня прозорості фіскальної політики та забезпечення передбачуваності та прогнозованості фінансування для різних галузей економіки із дотриманням на належному рівні у середньостроковій перспективі показників дефіциту бюджету, що сприятиме фінансовій стійкості країни, а отже і економічній стабільності та економічному розвитку. Це важливий та значний крок для формування основ середньострокового бюджетного планування в Україні. Для України Бюджетна декларація на 2022-2024 роки є першою офіційною спробою запровадити такий підхід, проте вже друга спроба підготовки Декларації базується на новому законодавстві про середньострокове бюджетування. Уряд України майже десять років послідовно йшов до запровадження середньострокового планування і сучасна модель бюджетного планування базується на позитивному досвіді таких країн як Швеція, Франція, Німеччина та Нідерланди.

Декларація демонструє загальні показники доходів та фінансування державного бюджету, граничні показники видатків державного бюджету, розмір заробітної плати та прожиткового мінімуму, прогнозований індекс споживчих цін, ВВП, облікову ставку тощо. Тобто документ загалом присвячено опису макросередовища, прогнозованих величин бюджетних показників та показників макроекономічного прогнозу. Враховуючи міжнародний досвід до Декларації включено «фіскальний простір» - певний резерв коштів, що дає змогу державі адекватно реагувати на можливі ризики такі як зменшення доходів чи збільшення видатків. Зокрема, на 2022 рік обсяг «фіскального простору» становить 24,6 млрд грн; на 2023 рік – 24,7 млрд грн; на 2024 – 48,9 млрд грн [2, ст. 37]. Цей обсяг не включає додаткові 34 млрд грн, які можуть бути доступні урядові у разі ухвалення додаткових податкових ініціатив. Ці кошти будуть розподілятися під час підготовки закону про

державний бюджет на відповідний рік – передусім на планові капітальні видатки, розвиток системи державного управління та інші [21].

На даний час однією з основних проблем є низький рівень пріоритизації видатків, причиною чого є недостатня якість планування видаткової частини бюджету. Ця проблема знаходить своє відображення у значній кількості зауважень до Декларації, у яких зазначаються пропозиції до документу. Саме тому важливими елементом у процесі підготовки та реалізації Бюджетної декларації – доведення до головних розпорядників прийнятих виходячи з можливостей бюджету на визначені бюджетні періоди «стель видатків», що являють собою граничні показники обсягу фінансування, на які можуть розраховувати кожен із них в середньостроковій перспективі. «Стелі видатків» є дієвим інструментом для забезпечення пріоритизації видатків і, відповідно, раціонального розподілу ресурсів.

Аналізуючи міжнародний досвід застосування граничних показників видатків для міністерств, зазначимо, що в деяких країнах, наприклад, Франція, Німеччина, Японія, Корея, передбачено певне покарання для тих органів влади, що потребують більше коштів, ніж передбачено стелею. Проте Україні ще зарано імплементувати цей досвід. Міністерства повинні звикнути до нового порядку розроблення видаткової частини свого бюджету, спираючись уже не на поточне фінансування потреб задля підтримки власної інфраструктури, а на досягнення сформованих пріоритетних цілей. Окрім цього, спочатку потрібно підвищити рівень ефективності видатків на рівні кожного міністерства, для прикладу, шляхом оптимізації штату, діджиталізації та цифровізації частини процесів тощо.

Оскільки, підготовка Бюджетної декларації на середньострокову перспективу незвичне та нетривіальне завдання для Міністерства фінансів України, знадобиться певний час, аби всі органи влади усвідомили обмеженість фінансових ресурсів держави та змогли адекватно планувати свої видатки беручи за основу пріоритетні напрями політики країни. Проте це

завдання ускладняється ще і необхідністю скорочення дефіциту бюджету задля забезпечення фінансової стабільності. Зокрема, дефіцит бюджету у відсотковому співвідношенні до ВВП до кінця 2024 року планують зменшити майже вдвічі (з 5,5% ВВП до 2,7% ВВП) (див. Додаток І). В свою чергу, це означає значне скорочення видатків порівнянно з тим обсягом, який був у 2020-2021 рр. в період COVID-2019. Відтак, згідно Бюджетної декларації видатки наступні 3 роки мають в середньому зростати щороку на 6,5%, а от прогнозовані доходи – на 9,8%. З метою досягнення цієї цілі Уряд має визначити чіткі пріоритети спрямування коштів, проте Декларація не містить переліку національних пріоритетів. Замість цього в документі зазначені 5-10 напрямків дій за кожною сферою, що в цілому відповідає планам Уряду. Зокрема, планується спрямувати значну частину коштів на посилення обороноздатності та безпеки держави, формування чистого довкілля, розвиток агропромислової сфери, створення дієвої системи соціальної підтримки та пенсійного забезпечення, забезпечення надання якісної освіти та медицини. З метою забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів держави необхідно продовжити процес удосконалення планування і використання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу, що є елементом середньострокового планування бюджету і видатків зокрема. Адже перспективне прогнозування видатків є важливим інструментом регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обумовлює напрями використання бюджетних коштів з урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. Впровадження середньострокового планування сприяє результативному управлінню державними фінансовими ресурсами та є необхідним кроком задля підвищення стабільності всієї фінансової системи країни.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретично-методологічних та практичних питань використання видатків бюджету для забезпечення соціально-економічного розвитку країни зроблено такі висновки.

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин в Україні характеризується значним посиленням ролі видатків бюджету у процесі соціально-економічного розвитку як країни в цілому, так і окремих адміністративно-територіальних одиниць. Видатки бюджету - це кошти, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. Система їх планування має свої принципи, методологічні засади, нормативи та особливості.

Досвід країн з розвинутою та трансформаційною економікою свідчить, що ефективність управління видатками бюджету залежить від рівня розвитку фінансово-бюджетних інститутів. Таким чином, країни з розвинутою та трансформаційною економікою мають значно більші можливості для нарощування видатків бюджету, аніж ті країни, де економіка розвивається повільнішими темпами або знаходиться у складному становищі. Саме тому значна частина видаткової частини бюджету розвинутих країн спрямовується на соціальну сферу та безпеку країни. Також особливу увагу приділяють видаткам на розвиток економіки та інвестиційні проекти, зокрема на розвиток людського потенціалу, що збільшує податкову базу, сприяє зростанню кількості висококваліфікованих працівників, а це в свою чергу забезпечує економічне зростання та економічну стійкість країни. Вчені виділяють п'ять груп видатків державного бюджету країн з розвинутою економікою, куди входять: військові потреби, втручання в економіку; соціальні цілі, утримання державного апарату управління; надання субсидій і кредитів країнам, що розвиваються.

Проте спільним для всіх країн є одне із важливих завдань уряду, а саме забезпечення ефективного процесу формування видаткової частини бюджету,

основу на сучасному стані соціально-економічного розвитку країни та об'єктивних потребах держави, тобто дотримуючись принципу науковообґрунтованої прогнозованості. Удосконалення механізму формування бюджетних видатків створює сприятливе середовище для повного та своєчасного виконання завдань суспільного розвитку.

Визначення напрямів бюджетної політики у сфері видатків від управління бюджетними ресурсами до управління бюджетними результатами потребує розробки та запровадження обґрунтованої системи моніторингу результативності бюджетних програм, яка передбачає удосконалення розподілу бюджетних ресурсів між бюджетними програмами, виходячи із загального рівня результативності їх виконання та пріоритетності. Моніторинг результативності бюджетних програм спрямований на визначення недостатньо ефективних програм в процесі їх виконання з метою упорядкування переліку бюджетних програм, удосконалення їх внутрішньої структури та перегляду показників їх формування для підвищення рівня результативності, виявлення можливостей економії бюджетних коштів та їх спрямування на фінансування пріоритетних бюджетних програм.

Розвиток інституційних засад формування видатків бюджету, визначення основних напрямів використання фінансових ресурсів держави пов'язані з трансформаційними процесами в економіці країни. На даному етапі розвитку країни державний бюджет спрямований на зростання рівня суспільного добробуту та економічний розвиток. Саме тому пріоритетним напрямом бюджетної політики України протягом останніх років є посилення стимулюючої функції бюджетної системи шляхом інституційних змін системи бюджетного планування видатків, розроблення дієвих механізмів, які зорієнтовані на досягнення конкретного результату, раціонального використання бюджетних асигнувань, спрямованих на ефективну реалізацію державних програм.

Аналізуючи видаткову частину бюджету України за останні 5 років згідно функціональної класифікації приходимо до таких висновків: найбільшу частку у загальній структурі займають видатки на соціальний захист та забезпечення (в середньому 26%), видатки на освіту (в середньому 17%) та видатки на загальнодержавні функції (в середньому 15%). Проте не зважаючи на значні обсяги видатків на соціальну сферу та освіту, вони використовуються нерационально та неефективно, тому їх структура потребує оптимізації, так само як і видатки на охорону здоров'я (в середньому 10% від загального обсягу видатків), оскільки сучасна медична система характеризується застарілою інфраструктурою, що провокує «проїдання» грошей бюджету. Щодо видатків на загальнодержавні функції, то прослідковується тенденція до їх скорочення, що є досить доцільним кроком. А от частка видатків на економічну діяльність протягом останніх років зростає (з 8% у 2016 році до 17% у 2020 році), що говорить про готовність уряду до переходу до моделі інвестиційного розвитку. Тенденція до зростання видатків на оборону можна пояснити тим, що вони становлять основу національної безпеки країни, особливо в умовах проведення антитерористичної операції. Приблизно таку є частку як і видатки на оборону, займають видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу (в середньому за останні 5 років 6%), проте основна частина цих видатків спрямовується на утримання правоохоронних органів. Найменшу частку становлять видатки на охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток та на житлово-комунальне господарство (в середньому до 2%), проте недосконалість системи призводить до марнотратства виділених коштів та неспроможність надати якісні послуги населенню.

Аналізуючи видатки за економічною класифікацією приходимо до висновку, що значно переважають поточні видатки (в середньому 90%), що свідчить про спрямованість бюджетної політики у сфері видатків на покриття поточних потреб держав. Проте останні роки прослідковується зростання

капітальних видатків, що підтверджує намагання уряду перейти до моделі інвестиційного розвитку.

Аналізуючи обсяги запланованих та фактичних видатків приходимо до висновку, що за 2016-2020 роки план жодного разу не було виконано по жодній статті видатків. Це свідчить про недосконалість системи планування видаткової частини бюджету.

Виходячи з вищезазначеного, бюджетне планування як необхідний елемент раціонального та стабільного використання бюджетних ресурсів є дуже важливим процесом, який впливає на всі сфери діяльності держави.

На сучасному етапі реформування бюджетної політики у системі планування та виконання бюджету відбуваються стрімкі інституційні перетворення, в тому числі подальший розвиток методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу, посилення взаємоузгодженості річного і перспективного бюджетного планування.

Основні пріоритетні напрями підвищення ефективності бюджетних програм та планування видатків бюджету:

Встановлення обов'язку для головних розпорядників бюджетних коштів готувати стратегічні плани своєї діяльності зі складання щорічних доповідей про основні результати діяльності за бюджетний період.

Створення сприятливих умов, за яких головний розпорядник бюджетних коштів буде зацікавлений у здійсненні зважених кроків для досягнення планових показників та цілей бюджетної програми.

Створення конкурентного середовища між виконавцями бюджетних програм за обмежені бюджетні ресурси, що в свою чергу сприяє підвищенню результативності виконання бюджетних програм.

Забезпечення повноцінного дотримання принципу, за яким програма має забезпечувати чіткий зв'язок державних видатків із конкретними цілями бюджетної політики. Оптимізація та зменшення кількості бюджетних програм

та посилення їх взаємоузгодженості між собою, шляхом формулювання чітко визначених цілей. Удосконалення підходів та створення єдиної системи визначення результативних показників бюджетних програм.

Покращення якості державного фінансового контролю та моніторингу за використання бюджетних коштів шляхом удосконалення їх методологічної бази відповідно до існуючих стандартів та спираючись на практики Європейського Союзу.

Важливим є продовжити роботу із впровадження середньострокового планування, що сприяє результативному управлінню державними фінансовими ресурсами. Це є необхідним кроком задля підвищення стабільності всієї фінансової системи країни. А також варто продовжити процес удосконалення планування і використання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу. З метою досягнення бюджетної стабільності та економічного зростання України необхідно продовжити практику із розробленням та впровадженням законодавчо визначеної бюджетної стратегії, яка забезпечить передбачуваність реакцій бюджетної системи на виклики і можливі ризики та передбачити превентивне застосування адекватного набору механізмів, інструментів та заходів задля усунення негативної дії зовнішніх економічних чинників.

Бюджетна політика у сфері видатків дозволяє вирішувати завдання, що стоять перед державою на даному етапі її суспільного розвитку, досягати відповідних макроекономічних пропорцій та забезпечити прискорення темпів економічного зростання. Одними із пріоритетних завдань бюджетної політики України мають стати: пошук нових шляхів для підвищення ефективності та результативності використання коштів держави; оптимізація видатків бюджету за кожним напрямом у загальній структурі так, щоб концентрація бюджетних коштів була на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку країни; повноцінне впровадження середньострокового бюджетного планування, що є одним із дієвих інструментів регулювання соціально-

економічних процесів та передумовою прозорості та ефективності бюджетного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арістов Ю. Ю. Формування видатків бюджету як складова державної фінансової політики економічного розвитку//Інвестиції: практика та досвід: науковий журнал - № 2-Київ - 2021-121 с.
2. Бюджетна декларація на 2022-2024 рр. - [Електронний ресурс] - Режим доступу:
<https://mof.gov.ua/storage/files/Бюджетна%20декларація%20на%202022-2024%20роки.pdf>
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Гусаревич Н. В. Бюджетна політика економічного розвитку країни// Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту - №2(62) – 2016 196 с.
5. Депутати підтримали Бюджетну декларацію на 2022—2024 роки//Урядовий кур'єр: газета Кабінету Міністрів України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/deputati-pidtrimalibyudzhethnu-deklaraciyu-na-2022/>
6. Дячек С.М. Зарубіжний досвід формування видатків бюджету - 2018 - [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/247.pdf>
7. Закон України «Про освіту» від 16.07.2019 № 2145-VIII [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

8. Західна О. Р., Петик Л.О. Аналіз доходів та видатків державного бюджету України//Молодий вчений: науковий журнал - №2(54) -2018 - 769 с.
9. Звіти про виконання бюджету Пенсійного фонду України.
[Електронний ресурс]-Режим доступу: [https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvitpro-
vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/](https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvitpro-
vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/)
10. Звіти про роботу Комітету з питань бюджету. [Електронний ресурс]-
Режим доступу: [http://budget.rada.gov.ua/news/Diyalnist_Komit/Zvity_pro_robotu_Komitetu/7588
4.html](http://budget.rada.gov.ua/news/Diyalnist_Komit/Zvity_pro_robotu_Komitetu/7588
4.html)
11. Звіти про роботу Пенсійного фонду України - [Електронний ресурс]
Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/>
12. Президент України Зеленський В.О. увів у дію рішення РНБО про
видатки на нацбезпеку й оборону//Укрінформ: мультимедійна
платформа іномовлення України – 2021 - [Електронний ресурс] - Режим
доступу: [https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3248104-zelenskij-uviv-
u-diu-risennarnbo-pro-vidatki-na-nacbezpeku-
joboronu.html#:~:text=Згідно%20з%20рішенням%20РНБО%20Кабінету,
для%20сектору%20безпеки%20й%20оборони.](https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3248104-zelenskij-uviv-
u-diu-risennarnbo-pro-vidatki-na-nacbezpeku-
joboronu.html#:~:text=Згідно%20з%20рішенням%20РНБО%20Кабінету,
для%20сектору%20безпеки%20й%20оборони.)
13. Інститут суспільно-економічних досліджень Бюджетна політика:
прагматичні підходи до стратегічних рішень//Серія «Економічний
прагматизм – 2018 - 22 с.
14. Канєва Т. В. Видатки бюджету як інструмент суспільного
розвитку//Економічний вісник університету Григорія Сковороди в
Переяслові - №44 - 2020 - [Електронний ресурс]-Режим доступу:
<https://economic-bulletin.com/index.php/journal/article/view/643/658>

15. Кіт В.І. Ефективність бюджетного фінансування видатків на соціальну сферу і соціальний захист населення//Наукові записки: періодичне видання - №2 (53) -2016- 414 с.
16. Коровій В. В. Бюджет у системі соціально-економічного розвитку України//Інвестиції: практика та досвід: науковий журнал - № 2 – 2019. 160 с.
17. Кравець В. І. Формування видатків бюджету як інструмент фінансової політики//Агросвіт: науковий журнал - № 4 – 2019 -96 с.
18. Крикун Т.І. Розвиток системи планування видатків бюджету в Україні // Економічний вісник університету Григорія Сковороди в Переяслові - №38 - 2018 - 173 с.
19. Мазярчук Віктор, Стадник Марина Міжнародний досвід середньострокового бюджетного планування: уроки для України// Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України – 2017 – 31 с.
20. Макогон В. Д. Бюджетні видатки у системі соціально-економічного розвитку країни// Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право: науковий журнал - № 3 (86) - 2016 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: [http://zt.knute.edu.ua/files/2016/3\(86\)/11.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2016/3(86)/11.pdf)
21. Маркуц Юлія, Марчук Дарина Бюджетна декларація. Друга спроба//Вокс Україна: веб-портал - 2019 - [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://voxukraine.org/byudzhetna-deklaratsiya-druga-sproba/>
22. Марчак Дарина Бюджетні програми: шлях до покращення якості//Вокс Україна: веб-портал - 2019 - [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://voxukraine.org/byudzhetni-programi-shlyah-do-pokrashhennya-yakosti/>
23. Марчак Дарина Як правильно витратити бюджетні гроші.

Інструкція//Вокс Україна: веб-портал - 2019 - [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://voxukraine.org/yak-pravilno-vitrachati-byudzhetni-groshiinstruktsiya/>

24. Мельничук Н. Ю., Мельничук І. О. Видатки зведеного бюджету України в сучасних умовах господарювання//Бізнес-навігатор:наукововиробничий журнал - №2-2 (45) – 2018 - 150 с.
25. Міністерство оборони та Генеральний штаб Збройних Сил України Біла книга//періодичний аналітичний документ-Київ – 2018 - 172 с.
26. Національний інститут стратегічних досліджень Про удосконалення організації проведення оглядів витрат державного бюджету в сучасних умовах-2020 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/pro-udoskonallyennya-organizaciiprovedennya-oglyadiv-vitrat-derzhavnogo>
27. Оборонный бюджет Литвы в 2021 году превысит 2% ВВП//Рамблер: парламентська газета - 2020 - [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://news.rambler.ru/baltic/45020109-oboronnyy-byudzhets-litvy-v-2021-goduprevysit-2-vvp/>
28. Оборонный бюджет США. История и статистика-2019 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://tass.ru/info/7395907>
29. Огінська А. Ю. Ефективність видатків бюджету на соціальний захист, які здійснюються у формі соціальних виплат ///Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків : зб. тез доп. Другої всеукр. інт.-конф. - 2016 - 126 с.
30. Офіційний сайт Мінфін Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/2019/>
31. Піонтківська І. О. Оцінка ефективності та шляхи оптимізації

державних видатків в Україні//Аналітична записка Центр економічної стратегії – 2016 - 68 с.

32. Піонтківська І. О. Середньострокове бюджетне планування в Україні//Аналітична записка Центр економічної стратегії – 2017 – 26 с. СПБ

33. Радіонов Ю. Д. Бюджетні видатки у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою//Інтелект ХХІ: науковий економічний журнал - №2 – 2018 - 210 с.

34. Радіонов Ю. Д. Видатки бюджету у системі соціально-економічного розвитку держави//Фінансова система України в умовах економічних претворень: тези доповідей – 2018 - 173 ст.

35. Радіонов Ю. Д. Формування видатів бюджету: монографія-Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т – 2019 -616 с.

36. Річні звіти Державної казначейської служби України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/filestorage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>

37. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про Основні напрями бюджетної політики на 2019-2021 роки» від 16.05.2018 № 8357-

[Електронний ресурс] - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63995

38. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі» від

14.09.2002 № 538-р - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-%D1%80>

39. Савчук Оксана Середньострокове бюджетне планування (міжнародний досвід)//Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційнодослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України – 13 с. 40. Свисько М. Є. Сколько Украина тратит на улучшение

екології? Слишком мало//Економічна правда: веб-портал - 2020 -
[Електронний ресурс]

–Режим доступу:

<https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/01/21/656053/>

41. Стадні В. П. Проблемні аспекти програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні//Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків: збірник тез та доповідей Третьої Всеукраїнської науково-практичної Інтернетконференції-Тернопіль - 2017 - 296 с.

42. Фетіщенко Є. М. Міжнародний досвід планування видатків державного бюджету та можливості його використання в Україні// Інвестиції: практика та досвід: науковий журнал - № 16 – 2019 - 136 с.

43. Чугунов І.Я., Ігнатюк І. М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни//Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів- №28/1. 2016 . 235 с.

44. Чугунов І.Я., Козарезенко Л. В. Державне фінансове регулювання розвитку людського потенціалу Вісник Київського національного торговельно-економічного університету - №3 -2017 - [Електронний ресурс] -

Режим доступу:

http://visnik.knute.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2023&catid=213&lang=uk

45. Чугунов І.Я., Канєва Т.В. Державне фінансове регулювання економічних перетворень//за заг. ред. А.А. Мазаракі. - Київ. нац.торг.- екон. ун-т. 2018. 376 с.

46. Чугунов І.Я., Пасічний М. Д. Бюджетно-податкова політика

економічного розвитку//Науковий вісник Полісся: науковий журнал - №1(13)
Том 1 - 2018 - с. 54–61.

47. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень//Вісник Київського національного торговельно-економічного університету - №5.-2018 - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2018/05/2.pdf>

48. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни//Вісник Київського національного торговельно-економічного університету - №2 - 2019 -

[Електронний ресурс] - Режим доступу:

<http://visnik.knute.edu.ua/files/2019/02/9.pdf>

49. Шаповал С.Л. Бюджетне планування у системі соціально-економічного розвитку країни: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук – 2017 - 216 с.

50. Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Юрків Н. Я. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України: аналітична доповідь-Київ 2020 - 71 с.

51. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth//Baltic Journal of Economic Studies - №3 (Vol. 4) - 2019 -

[Електронний ресурс] - Режим доступу:

<http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/694/pdf>

52. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations//Problems and Perspectives in Management - №4 (Vol. 17)-2019 - [Електронний ресурс] -

Режим доступу:

https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/template/article/assets/12870/PPM_2019_04_Chugunov.pdf

53. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies//Investment Management and Financial Innovations -

- № 15 (4)-2018 - [Електронний ресурс] - Режим доступу:
https://www.businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/template/article/assets/11123/imfi_2018_04_Chugunov.pdf

54. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of socioeconomic development of society. The potential of modern science.

volume 2. Sciemcee Publishing.London, United Kingdom. 2019. pp. 29-44.

55. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку.

К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Виdatки зведеного бюджету в розрізі функціональної класифікації за 2016-2020 роки

	2016		2017		2018		2019		2020	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Загальнодержавні функції, млрд.грн	140,5	134,3	172,8	166,3	209,4	191,5	214,2	203,1	228,8	204,8
Оборона, млрд.грн	66,7	59,3	77,7	74,4	97,8	97	109	106,6	122,5	120,4
Громад. порядок, безпека та судова влада, млрд.грн	72,9	72,1	92,8	88,5	124,7	118	148,1	143,7	164,6	159,5
Економічна діяльність, млрд.грн	79	66,2	121,2	102,9	171,1	140,8	181,3	154,2	289,9	262,9
Охорона навкол. природ. середовища, млрд.грн	8,1	6,2	9,7	7,3	10,8	8,2	12,7	9,7	11,3	9
Житлово-комунальне господарство, млрд.грн	20,5	17,5	30,9	27,2	33	30,3	37,1	34,5	35,3	32,2
Охорона здоров'я, млрд.грн	78,9	75,5	108,2	102,4	120,5	115,8	132,3	128,4	186,8	175,8
Духовний та фізичний розвиток, млрд.грн	17,9	16,9	25,7	24,3	30,4	29	33,6	31,6	34,6	31,7
Освіта, млрд.грн	139,3	129,4	192,1	177,9	224,2	210	255,6	238,8	272,8	252,3
Соц. захист та забезпечення, млрд.грн	259,8	258,3	288,4	285,8	312,5	309,4	333,9	321,8	355,9	346,7
Всього, млрд.грн	883,6	835,7	1119,5	1057	1334,4	1250	1457,8	1372,4	1702,5	1595,3

Джерело: розроблено автором на основі даних джерела [36]

Додаток Б

Виконання плану видатків зведеного бюджету в розрізі функціональної класифікації, 2016-2020 рр.

	2016	2017	2018	2019	2020
Загальнодержавні функції, %	95,59	96,24	91,45	94,82	89,51
Оборона, %	88,91	95,75	99,18	97,80	98,29
Громад. порядок, безпека та судова влада, %	98,90	95,37	94,63	97,03	96,90
Економічна діяльність, %	83,80	84,90	82,29	85,05	90,69
Охорона навкол. природ. середовища, %	76,54	75,26	75,93	76,38	79,65
Житлово-комунальне господарство, %	85,37	88,03	91,82	92,99	91,22
Охорона здоров'я, %	95,69	94,64	96,10	97,05	94,11
Духовний та фізичний розвиток, %	94,41	94,55	95,39	94,05	91,62
Освіта, %	92,89	92,61	93,67	93,43	92,49
Соц. захист та забезпечення, %	99,42	99,10	99,01	96,38	97,42
Всього, %	94,58	94,42	93,68	94,14	93,70

Джерело: розроблено автором на основі даних джерела [36]

Додаток В

Частка видатків Державного бюджету у ВВП за 2016-2020 роки

	2016	2017	2018	2019	2020
Загальнодержавні функції, %	5,63	5,57	5,38	5,11	4,88
Оборона, %	2,49	2,49	2,73	2,68	2,87
Громад. порядок, безпека та судова влада, %	3,02	2,97	3,32	3,62	3,80
Економічна діяльність, %	2,77	3,45	3,96	3,88	6,27
Охорона навкол. природ. середовища, %	0,26	0,25	0,23	0,24	0,21
Житловокомунальне господарство, %	0,74	0,91	0,85	0,87	0,77
Охорона здоров'я, %	3,17	3,43	3,26	3,23	4,19
Духовний та фізичний розвиток, %	0,71	0,82	0,81	0,79	0,76
Освіта, %	5,43	5,96	5,90	6,01	6,02
Соц. захист та забезпечення, %	10,83	9,58	8,69	8,10	8,27
Всього, %	35,05	35,43	35,13	34,53	38,04

Джерело: розроблено автором на основі даних джерел [36, 30]

Додаток Г

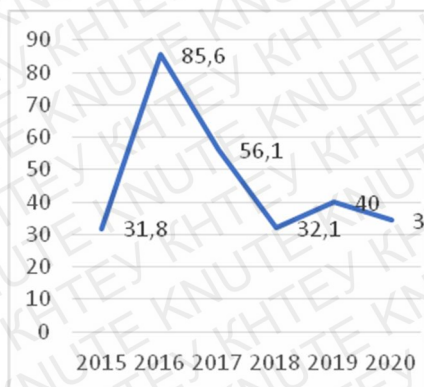
Видатки зведеного бюджету в розрізі економічної класифікації за 2016-2020 роки

Рік	2016		2017		2018		2019		2020	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Поточні видатки, млрд грн	787,9	762,7	990,6	957,1	1149,7	1106	1262,8	1216,4	1496,1	1426,3
Капітальні видатки, млрд грн	95,1	73,1	128,5	99,9	183,9	144,2	193,9	156	203,2	169,1
Всього, млрд грн	883	835,8	1119,1	1057	1333,6	1250,2	1456,7	1372,4	1699,3	1595,4

Джерело: розроблено автором на основі даних джерела [36]

Додаток Д

Покриття дефіцит Пенсійного фонду України з Державного бюджету за 2015-2020 роки

Рік	Сума покриття, млрд.грн.
2015	31,8
2016	85,6
2017	56,1
2018	32,1
2019	40
2020	34,4

Джерело: розроблено автором на основі джерела [11]

Додаток Е

Доходи та видатки Пенсійного фонду України за 2016-2020 рр.

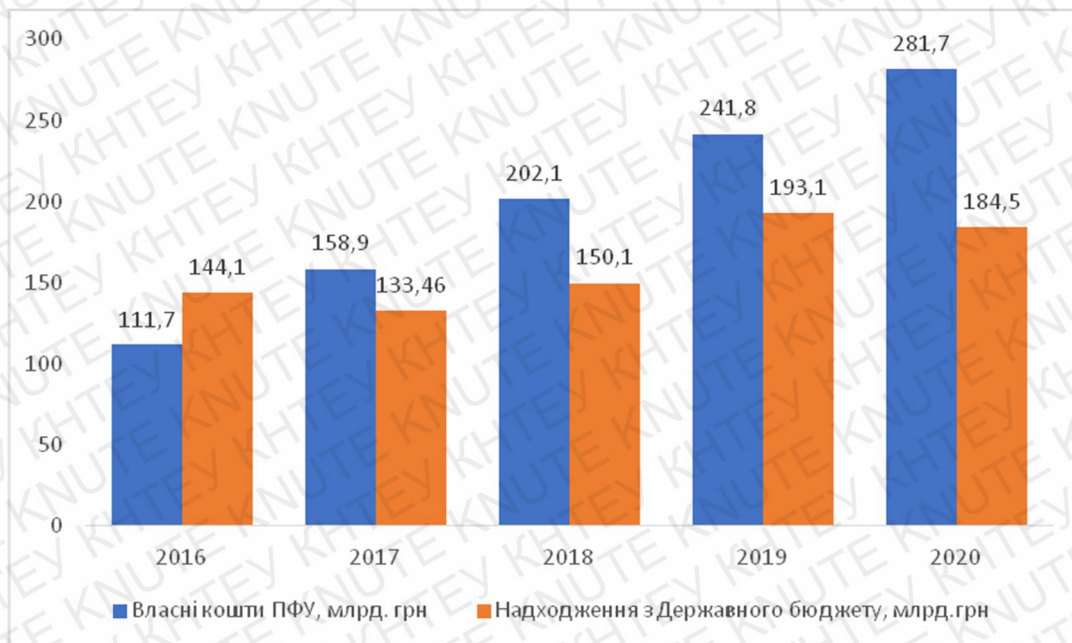

	2016	2017	2018	2019	2020
Доходи ПФУ, млрд грн	256,7	293,2	353,9	434,9	466,3
Видатки, млрд. грн	253,4	291,5	358,6	435,9	479,3
Дефіцит, млрд. грн	3,3	1,7	-4,7	-1	-13

Джерело: розроблено автором на основі джерел [9]

Додаток Є

Структура доходів Пенсійного фонду України в динаміці в 2016-2020 рр.

Джерело: розроблено автором на основі джерел [9]

Додаток Ж**Динаміка фінансування Пенсійного фонду України з Державного бюджету України в 2016-2020 рр.**

Джерело: розроблено автором на основі джерел [36, 9]

Додаток 3

Етапи середньострокового планування видатків

Етап	Підхід	Характеристика
І. Визначення середньострокового граничного розміру доходів державного бюджету, потрібних для фінансування видатків	“зверху вниз”	Застосування урядом (Міністерством фінансів або іншим міністерством, яке відповідає за підготовку бюджету, в поєднанні з іншими економічними міністерствами і, як правило, центральним банком) економетричних макромоделей. Відображає потенціал збору податкових та неподаткових надходжень; ємність та доступність позикових коштів; рівень реалізації бюджетних програм та проектів міжнародної технічної допомоги за підтримки країн-донорів, що реалізуються в країні, тощо
ІІ. Визначення середньострокових галузевих потреб у фінансуванні (вартості бюджетних програм)	“знизу вверх”	Узагальнення інформації, наданої розпорядниками бюджетних коштів місцевих рівнів. Мета: можливість гарантувати максимальну ефективність використання коштів місцевих бюджетів (ефективність розподілу ресурсів)
ІІІ. Погодження розподілу видатків та доопрацювання річного бюджету	процес узгодження	Міністерство фінансів розглядає інформацію щодо видатків, надану розпорядниками бюджетних коштів з урахуванням галузевих особливостей та середньострокових бюджетних цілей. У результаті готується щорічний державний бюджет із середньостроковим прогнозом та подається парламенту для розгляду й ухвалення

Джерело: розроблено автором на основі джерела [19, ст. 14] **Додаток
И**

Ключові показники Бюджетної декларації на 2022-2024 роки

Показник	2021	2022	2023	2024
Номінальний ВВП, млрд грн	4 808,50	5 368,70	5 993,90	6 651,00
Індекс споживчих цін, %	108,9	106,2	105,3	105
Дефіцит бюджету, % від ВВП	5,1	3,5	3	2,7
Граничний обсяг державного боргу, % від ВВП	53,3	50,8	48,5	47
Гарантований державний борг, % від ВВП	7,3	5,1	4,8	4,3
Середньорічний курс гривні до дол. США, грн	28	28,6	28,8	29,2
Облікова ставка НБУ, %	7,5	7	5,5	5,2

Джерело: розроблено автором на основі джерела [2]